

Utformningen av bostadsnära utemiljöer under 1940-talet

Med exempel från Malmö och tidskriften *Havekunst*

Fiona Eriksson

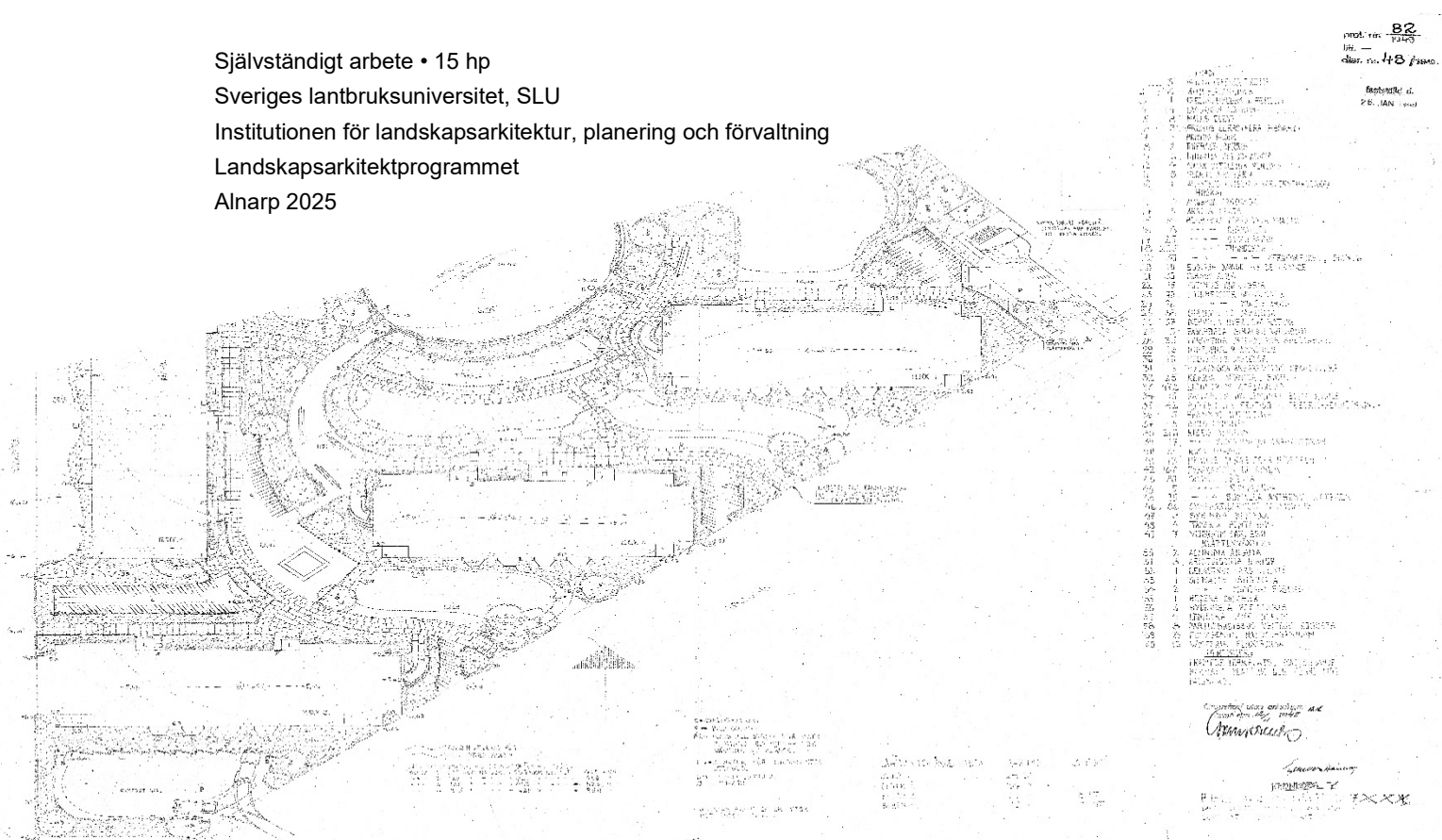
Självständigt arbete • 15 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Landskapsarkitekturprogrammet

Alnarp 2025

Utformningen bostadsnära utemiljöer till på 1940-talet

Med exempel från Malmö och tidskriften Havekunst

The Design of Housing Environments in the 1940s

With examples from Malmö and the magazine Havekunst

Fiona Eriksson

Handledare:	Anna Jakobsson, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator:	Karl Lövré, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Omfattning:	15 hp
Nivå och fördjupning:	G2E
Kurstitel:	Självständigt arbete inom landskapsarkitektur
Kurskod:	EX0845
Program/utbildning:	Landskapsarkitektprogrammet
Kursansvarig inst.:	Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Utgivningsort:	Alnarp
Utgivningsår:	2025
Omslagsbild:	Stadsbyggnadsarkivet Malmö (1949). Fastigheten Kronborg 7 i Malmö [planritning] Tillgänglig: digitalt ritningsarkiv Malmö. DNR 49-0048 https://digitalritningsarkiv.malmo.se/C3WebExtern/DocumentList.aspx [2025-02-17]
Upphovsrätt:	Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Nyckelord:	Bostadsnära utemiljö, flerbostadshus, rumslighet, växtlighet, funktion, 1940-tal, Bauer, Bodorff, Boye, Erstad, Hermelin, Persson & Persson, Wedborn, Kronborg, Ribersborg, Annelund, Beritsholm, Ärligheten, <i>Havekunst</i>

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Det här arbetet började i ett visst tvivel men har med tiden utvecklats till något jag finner intressant och roligt att skriva och läsa om, det hoppas jag även att du som läser kommer göra. För det vill jag tacka min handledare Anna Jakobsson som genom hela processen stöttat, ställt svåra frågor och framför allt fått mig att känna exaltation över ämnet. Tack, Anna.

Sammandrag

I denna uppsats undersöks tre bostadsnära utemiljöer i Malmö från 1940-talet samt tidskriften *Havekunst* och Walter Bauers kapitel om bostadsnära utemiljöer i boken *Trädgårdskonsten del 2. Den moderna trädgårdens och parkens form* från samma period. Texterna och utemiljöerna jämförs sedan för att kunna skapa en bild av tidens utformningsideal och hur och om de förverkligades. Genom att sammanställa textbeskrivningarna och jämföra och analysera materialet emot tre verkliga exempel på bostadsnära utemiljöer kan vi komma närmare en förståelse för 1940-talets utformningsideal av bostadsnära utemiljöer. Dessutom kan detta bidra till större förståelse och en mer tidsenlig hantering av utemiljöer i anknytning till flerbostadshus.

Nyckelord: utemiljö, flerbostadshus, rumslighet, växtlighet, funktion, 1940-tal, Bauer, Bodorff, Boye, Erstad, Hermelin, Persson & Persson, Wedborn, Kronborg, Ribersborg, Annelund, Beritsholm, Ärligheten, *Havekunst*

Abstract

In this essay three residential outdoor environments in Malmö from the 1940s' are studied, as well as the magazine *Havekunst* and the chapter about housing environments by Walter Bauer in the book *Trädgårdskonsten del 2. Den moderna trädgårdens och parkens form*. The outdoor environments and the texts are then compared in order to create an understanding of the ideals of design in outdoor environments of the time and how, or if, they were realized. By compiling the descriptions from the time and comparing and analyzing the material against layout plans of three residential outdoor environment i Malmö, a deeper understanding of the 1940s' design ideals for such spaces can be gained. Additionally, this can contribute to a better understanding and a more historically informed approach in handling outdoor environments in connection to residential complex.

Keywords: outdoor environment, apartment building, vegetation, sense of space, funktion, 1940s, Bauer, Bodorff, Boye, Erstad, Hermelin, Persson & Persson, Wedborn, Kronborg, Ribersborg, Annelund, Beritsholm, Ärligheten, *Havekunst*

Innehållsförteckning

Förord	
Sammandrag	
Abstract	
Tabellförteckning	5
Figurförteckning	6
Inledning	7
Bakgrund	7
Varför studera idealen i bostadsnära utemiljöer under 1940-talet?	7
Tidigare forskning	8
Den bostadsnära utemiljöns utveckling och roll från 1800-talet fram till idag	8
Svenska bostadsgårdar 1930–59	8
Svensk trädgårdshistoria 1800- och 1900-talet	10
Frågeställningar	11
Mål och syfte	11
Metod och material	11
Tre aspekter rumslighet, växtlighet och funktion	11
Urval av artiklar i tidskriften <i>Havekunst</i>	12
Urval av bostadsnära utemiljöer i Malmö	13
Resultat och analys av tre bostadsnära utemiljöer i jämförelse med textbeskrivningar	15
Textbeskrivningar i <i>Havekunst</i> och <i>Trädgårdskonsten del 2. Den moderna trädgårdens och parkens form</i> under 1940-talet	15
Artiklar ut <i>Havekunst</i>	15
Trädgårdskonst del 2: Den moderna trädgårdens och parkens form (1948)	21
Utemiljön till Kronborg 7 anlagd 1949	23
Jämförelse mellan fastigheten Kronborg 7 och textbeskrivningar från 1940-talet ..	25
Utemiljön till fastigheten Beritsholm 11 anlagd 1948	28
Jämförelse mellan Beritsholm 11 och textbeskrivningar från 1940-talet	29
Utemiljön till fastigheten Ärligheten 5 anlagd 1941	32
Jämförelse mellan Ärligheten 5 och textbeskrivningar från 1940-talet	33
Diskussion och slutsatser	36
Avslutande reflektion och förslag till fortsatt forskning	39
Metodreflektion	39
Vidare forskning	40
Referenser	41

Tabellförteckning

Tabell 1. Tabell över sökord från AI-roboten, ChatGPT	12
Tabell 2. Växtlista från planritning över fastighetens Kronborg 7 utemiljö	25

Figurförteckning

Figur 1. © Lantmäteriet (2024). Flygbild över Malmö. Rödmarkeringar är fastigheternas plats. SWEREF99 TM. [ortofoto] https://minkarta.lantmateriet.se/ [2025-03-04]	14
Figur 2. Sune Sundahl (1961). Östberga, utemiljö av Ulla Bordoff [fotografi] Tillgänglig: ArkDes ID: ARKM.1988-111-X2685-2 https://digitaltmuseum.org/0210113552004/ostberga [2025-03-03]	17
Figur 3. Sune Sundahl (1961). Östberga, Bostadsnära utemiljö av Ulla Bodorff. [fotografi] Tillgänglig: ArkDes. ID: ARKM.1988-111-X2682-6 https://digitaltmuseum.org/0210113552002/ostberga [2025-03-03]	20
Figur 4. © Lantmäteriet (2024). Fastigheten Kronborg 7 (Turkosmarkerat område är fastigheten) SWEREF 99 TM [fastighetskarta] https://minkarta.lantmateriet.se/ [2025-02-21]	23
Figur 5. Stadsbyggnadsarkivet Malmö (1949). Fastigheten Kronborg 7 [planritning] Tillgänglig: digitalt ritningsarkiv Malmö. DNR 49-0048 https://digitalritningsarkiv.malmo.se/C3WebExtern/DocumentList.aspx [2025-02-17]	24
Figur 6. © Lantmäteriet (2024). Fastigheten Beritsholm 11 (turkost område är fastigheten) SWEREF 99 TM [fastighetskarta] https://minkarta.lantmateriet.se/ [2025-02-21]	28
Figur 7. Stadsbyggnadsarkivet Malmö (1948). Fastigheten Beritsholm 11 [planritning] Tillgänglig: digitalt ritningsarkiv Malmö. DNR 48-0082 https://digitalritningsarkiv.malmo.se/C3WebExtern/DocumentList.aspx [2025-02-21]	29
Figur 8. Stadsbyggnadskontoret i Malmö, Malmö stadsarkiv (1966) Flygfoto över Ribersborg och Roslinsväg [fotografi] Tillgänglig: Malmö bildarkiv. ID:157967. https://bildarkivet.malmo.se/asset-bank/action/viewAsset?id=157967&index=0&total=1&view=viewSearchItem [2025-03-07]	30
Figur 9. © Lantmäteriet (2024). Fastigheten Beritsholm 11 (turkost område är fastigheten) SWEREF 99 TM [fastighetskarta] https://minkarta.lantmateriet.se/ [2025-02-21]	32
Figur 10. Stadsbyggnadsarkivet Malmö (1941). Fastigheten ÅRLIGHETEN 5. [planritning] Tillgänglig: digitalt ritningsarkiv Malmö [2025-02-19]	33
Figur 11. Stadsbyggnadskontoret i Malmö, Malmö stadsarkiv (u.å.) Flygfoto över Annelund och Amiralsgatan. [fotografi]. Tillgänglig: Malmö bildarkiv ID: 140987. https://bildarkivet.malmo.se/asset-bank/action/viewAsset?id=140987&index=0&total=1&view=viewSearchItem [2025-03-07]	34

Inledning

Bakgrund

Varför studera idealen i bostadsnära utemiljöer under 1940-talet?

I tidskriften *Havekunst* skriver trädgårdsarkitekten Inger Wedborn år 1941 om hur viktigt det är med ett tätt samarbete mellan arkitekt och trädgårdsarkitekt. Genom ett nära samarbete menade Wedborn att byggnader kan få en harmonisk placering i sin omgivning. En dissonans mellan byggnad och omgivning kan lätt uppstå om inte respekt och åtanke skänks till omgivningen, menade hon (Wedborn 1941:105).

Wedborn resonerade kring nybyggnationer men det finns en poäng i att tänka på detta även när det kommer till redan existerande byggnader. När utemiljöer kring byggnader måste renoveras skulle man kunna se det som att rollerna skiftar och det är vi landskapsarkitekter som måste ha det existerande huset och dess historia i åtanke vid gestaltungsarbetet. För att kunna undvika dissonans mellan byggnad och uttryck på utemiljön behöver alltså en förståelse för olika tidstypiska utformningar finnas.

Genom gestaltning av bebyggelse och utemiljö kan en känsla av tillhörighet till en plats uppnås. Känslan av tillhörighet är en viktig aspekt för att människor ska engagera sig i sin omgivning och i lokala frågor (Stafeniak et.al. 2017). Ett begrepp som förklarar detta är platsanknytning vilket beskriver den positiva kopplingen en person eller grupper av människor känner till en plats. Stafeniak, med flera (2017) menar att en större platsanknytning kan förstärkas genom historiska kopplingar till platsen. Platsanknytning kan exempelvis skapas genom kunskap om familjeband eller historisk anknytning till området. Därtill menar författarna att människor uppvisar större platsanknytning till platser som har en historisk kontinuitet. Enligt Stafeniak (et.al 2017) forskning skulle alltså bidra till kunskap om vår historia, såväl social som fysisk kunna vara viktig för hur vi som samhällsmedlemmar tar del och påverkar vårt samhälle och vår samtid.

Begreppen bostadsgård eller bostadsnära utemiljö

Bengt Persson & Agneta Persson skriver om bostadsgårdarnas utformning i Sverige mellan under 1940-talet i boken *Svenska bostadsgårdar 1930–59*. De refererar till Weséns *Våra ord* där ordet bostadsgård definieras genom att ordet gård kommer av inhägnad/ omgärdad (Persson & Persson 1995:9). Till följd av att en stor del av bebyggelsen under 1940-talet utgjordes av friliggande huskroppar och tomten till ett flerbostadshus alltså inte alltid var inhägnad/omgärdad av byggnader (Ibid. 26) kommer begreppet bostadsnära utemiljö användas i uppsatsen i stället för bostadsgård för att särskilja på typ av utemiljö. I uppsatsen kommer alltså begreppen användas separat där bostadsgård betyder omgärdad av

byggnader och bostadsnära utemiljö används i anknytning till byggnader som lamell- och punkthus.

Tidigare forskning

Den bostadsnära utemiljöns utveckling och roll från 1800-talet fram till idag

Den bostadsnära utemiljön ingår i en egen kategori och utgör ett mellanting av privat tomt och allmän parkmark (Kristensson 2003:17). Det är en plats som delas med grannar men inte någon annan. Kristensson framhåller att bostadsgårdar och bostadsnära utemiljö utökar det begränsade utrymmet en bostad i ett flerfamiljshus har att erbjuda de boende. Möjligheten att vistas i sin semi-privata miljö är det som särskiljer den bostadsnära utemiljön från andra platser och gör den till en viktig plats för stadens invånare (Ibid. 2003).

I artikeln Bostadsgården vardagsrum, lekplats, utsikt och mötesplats från 2007 skriver Eva Kristensson om bostadsgården under 1800-talet, en period då städerna var trånga och ohälsosamma. För att skapa en bättre levnadsmiljö för stadsborna började stadsplanerare planera in bostadsgårdar som skulle råda bot på en del av problemen (Kristensson 2007). Gårdens roll var att släppa ner ljus till bostäderna och introducera grönska. De första gårds-utformningarna var kringbyggda av byggnader, detta utvecklades med tiden och idag finns det inga bestämda former för en bostadsgård (ibid. 2007).

Andra byggnadsformer, såsom lamell- eller punkthus skapade nya formförutsättningar för den bostadsnära utemiljön, jämfört med den kringbyggda bostadsgården (ibid. 2007). Utemiljön övergick från att vara en tomt omringad av byggnader till att byggnaderna hamnade i landskap som utgjordes av tomten (Bodorff 1948:2). Kristensson påstår att bostadsgårdens utformning har gått från att fylla en sanitär och praktisk funktion till att inta fler roller i stadsinvånarnas vardag. Enligt Kristensson (2007) fyller bostadsgården idag fyra roller; den agerar bostadsnära utemiljö och lekmiljö, den är en utsikt för de boende, sedermera är den en mötesplats. Kristenssons avhandling och artikel visar på vilken roll och vad för betydelse bostadsgården och den bostadsnära utemiljön har i människors liv och vardag.

Svenska bostadsgårdar 1930–59

Agneta Persson & Bengt Persson förklarar i boken *Svenska bostadsgårdar 1930–59* att den berörda perioden inom stadsplaneringen i Sverige kan delas in i två delar, funktionalismen och grannskapsenheter. Funktionalismen menar författarna sträcker sig mellan 1930 och 1945 och grannskapsenheter från 1945 till 1959 (Person & Person 1995:25). De poängterar samtidigt att det inte finns en definitiv gräns mellan dem utan att de överlappar varandra och andra typer av miljöer.

Typen av bebyggelse påverkar utemiljöerna där funktionalismens krav på goda ljus och luftförhållanden för de boende resulterade i en uppbrytning av de stängda kvarteren så att huskropparna lades fritt från varandra menar Persson & Persson. Punkt- och lamellhus blev vanliga även om stängda kvarter fortfarande förekom (Persson & Persson 1995:26).

Persson & Persson sammanfattar hur viktiga funktioner såsom ”Brandgator, kol- och oljeintag, pisk- och torkplatser” vilket de citerar direkt från Ulla Bodorffs artikel i Byggmästaren nr9/1939, styrde utformningen av utemiljön till ett flerbostadshus. Brandgator var stora partier av hårdgjord markyta närmast fasaden, ofta gjorda av singel eller grus. En mindre trädgårdsyta med plantering och gräsmatta och prydnadsbuskar utgjorde utemiljön. Förgården var strikt med gräsmattor, prydnadsbuskar och träd samt ett räcke/staket som markerade gränsen mellan gatan och utemiljön tillhörande fastigheten (Persson & Persson 1995:27). Mellan 1940–1945 mjuknade den strikta utformningen av utemiljöerna och övergick så småningom i grannskapsenheterna och visionen om att skapa bykänsla i staden (1995:30).

Under 1945–1959 var visionen att utemiljöerna till flerbostadshus skulle kopplas samman med närliggande park och grönområden menar Persson & Persson. På grund av det var utemiljön funktionellt utformad och erbjöd stora gräsytor, grupper av träd och annan lummig växtlighet. I det gröna infann sig lektytor för de minsta barnen, sittplatser och piskplatser. Torkställen hade under 1945–1959 flyttats in i källarna enligt Persson & Persson och lämnade plats till annat utomhus (Persson & Persson 1995:31). Författarna sammanfattar bostadsnära utemiljöer under den tidigare delen av perioden mellan 1945–1959 som ”funktionsanpassade och planerade på ett enkelt, harmoniskt och naturligt sätt.” (Persson & Persson 1995:31).

Persson & Persson refererar till Eva Gustavsson och Marianne Wahlströms arbete om flerfamiljshusträdgårdar i Uppsala där de fastställer att 1940-talet är funktionalismens tid. Trädgården skulle nu vara en social plats för människor. En enklare utformning gav utrymme till lek och umgänge för de boende. Funktioner som pisk- och torkställ placerades undanskymt, bakom spaljéer, buskar eller formklippta häckar och markbeläggningen under konstruktionerna var enligt Persson & Persson ofta av kalksten (1995:49). I övrig var vanliga delar av utemiljön en lekplats, ibland med redskap såsom en gungställning eller gungbräda, annars bara en sandlåda. Cykelställ anlades vid entréer, det fanns ofta sittplatser samt perenner och ibland fanns det även vatteninstallation eller någon skulptur (Person & Person 1995:48).

Rumsliga kvaliteter som beskrivs är hur gårdar från den tiden var sammanhållna, med lagom stora utrymmen mellan husen som upplevs behagligt. Användande av stora träd menar författarna bidrar till att byggnadskropparna inte upplevs som dominerande och att det blir de stora träden som huvudsakligen styr gårdarnas rumslighet. Med sammanhängande gräsytor skapas ett mjukt grönt golv på gårdarna. Gårdar skapade under 1930–1950-talen menar författarna består av rum med antydna, mjuka gränser i stället för bestämda, detta till följd av att

funktionsuppdelningen under 1930- och 1940-talet inte var så märkbar (1995:20). Funktioner som lekytor, uppehållsytor, cykelställ och piskplatser kunde placeras intill varandra, utan avgränsande element som staket eller häckplantering.

Växtmaterial på gårdar från perioden 1930–1959 var enligt författarna begränsat i de flesta projekt. De som brukades i störst utsträckning menar författarna var storsvuxna buskar och träd, blommande prydnadsträd, häckar samt tåliga perenner. Ett längre tidsperspektiv vid placering av växterna menar Persson & Persson var vanligt då de upplevde att träd och buskar mellan 65 och 39 år senare står med avstånd som gett dem förutsättningen att växa sig stora (1995:22).

Svensk trädgårdshistoria 1800- och 1900-talet

Catharina Nolin skriver om bostadsnära utemiljöer i avsnittet

Trädgårdensfunktionalism i boken *Svensk trädgårdshistoria 1800- och 1900-talet* (Nolin, 2023:162). I avsnittet framträder två röster i debatten om funktionalismens roll i trädgården, Sven Hermelin och Erik Bülow-Hübe. De talade enligt Nolin om trädgården som en nyttoplats, till för människor i första hand, inte blommor (ibid:165). Nolin förklarar att det som karaktäriserade funktionalismen inom trädgårdskonsten var att eftersträva harmoni och enkelhet, en lättskött plats. Nolin fortsätter med att beskriva paret Bülow-Hübes trädgård som en förklaring på hur tankar om funktion kunde ta fysisk form i trädgården. ”Trädgården var indelad i mindre rum, med gräsmattor inramade av inhemska träd, kombinerade med syren och gullregn, hassel och robinia” (Nolin 2023:162). I trädgården fanns det även föreställande formklippta buskar som liguster och buxbom samt idegran.

Vidare refererar Nolin till Sven Hermelin som beskriver trädgårdens förändrade roll. När trädgården skulle börja användas, inte bara vara föremål för skönhet och observation fanns det enligt Hermelin skäl för stora, sammanhängande gräsmattor som gav utrymme för lek och rekreation. Enligt Nolin var gräsmattan under perioden den viktigaste delen av trädgårdar och parker. Den gav ett rum till rörelse och vila och var ett visuellt centrum för trädgården (ibid:166). För att ingiva rörelsefriheten skulle det finnas så lite gångar som möjligt i trädgården, enbart där det var som mest nödvändigt skulle gångar av slitstarka plattor placeras (Nolin 2023:165).

Frågeställningar

1. Hur beskrivs utformningen samt funktion, vegetation och rumslighet i bostadsnära och bostadsområden i ett urval av texter under 1940-talet?
2. Hur utformades utemiljöerna tillhörande tre fastigheter i Malmö, anlagda under olika delar av 1940-talet?
3. Hur kan textbeskrivningar från 1940-talet kopplas till utformningen av de bostadsnära utemiljöerna i Malmö?

Mål och syfte

Målet med denna uppsats är att sammanställa beskrivningar och tankar om aspekterna funktion, vegetation och rumslighet i bostadsnära utemiljöer i texter från 1940-talet. Därtill är målet att undersöka och beskriva utformningen av bostadsnära utemiljöer i Malmö från samma tidsperiod utifrån samma aspekter och sedan jämföra, analysera och diskutera likheter och skillnader i de tre bostadsnära utemiljöerna och texterna.

Uppsatsens syfte är att bidra till mer kunskap om hur 1940-talets bostadsnära utemiljöer utformades och att erbjuda en sammanställning av hur samtida texter beskriver dessa miljöer som skulle kunna användas för att skapa en upplevelse av kontinuitet i miljöer från 1940-talet.

Metod och material

Det primära materialet har varit texter om bostadsnära utemiljöer samt historiskt material från tre utemiljöer som kan skapa förståelse för deras utformning på 1940-talet. Material som har legat till grund för undersökningarna av de bostadsnära utemiljöerna i Malmö är planritningar och ortofoton. En tematisk analys utifrån begreppen rumslighet, växtlighet och funktion har lett vägen i arbetet med artiklarna från *Havekunst*.

Tre aspekter rumslighet, växtlighet och funktion

Persson & Persson utgår från tre aspekter när de i sin rapport *Svenska bostadsgårdar 1930–59* undersöker bostadsgårdars utformning. Det är rumslighet, växtlighet och funktion som har legat till grund för observationerna och beskrivandet av gårdarna. Dessa aspekter har författarna upplevt har störst betydelse för deras positiva uppfattning av gårdarna från tidsperioden 1930–1959. De tre aspekterna har Persson & Persson utvecklat efter Eva Gustavsson och Marianne Wahlström arbete om bostadsgårdar i Uppsala under perioden 1900–1950 från 1977 (Persson & Persson 1995:9).

I denna uppsats kommer de tre aspekterna lägga grund för undersökningen av utformningen av tre bostadsgårdar samt tematisering av texter ur tidskriften *Havekunst* och boken *Trädgårdskonsten del 2. Den moderna trädgårdens och parkens form*. De tre aspekterna användes som utgångspunkt för att undersökningen skulle hålla samma riktning genom arbetet.

Urval av artiklar i tidskriften *Havekunst*

Tidskriften *Havekunst* har funnits sedan 1920 och idag går den under namnet Landskab. Tidskriften hade en redaktion bestående av trädgårdsarkitekter från båda Sverige och Danmark (Landskab u. å.). Tidskriften används i uppsatsen eftersom den visar den rådande, nordiska, debatten inom trädgårdsarkitekturen som landskapsarkitektur hette på den tiden (Jakobsson¹). Dessutom gör Malmös geografiska närhet till Danmark den danska kårens röster extra intressanta då influenser inom byggnadskonsten från Danmark och Tyskland tydligt kan synas i staden (Tykesson 2001:18).

Det finns vissa röster som återkommande hörs och refereras till under 1940-talet, däribland Sven Hermelin, Inger Wedborn, Georg Boye, Troels Erstad och Ulla Bodorff. Flest artiklar skrevs av Troels Erstad som var en av redaktörerna av *Havekunst* under 1940-talet.

Sökningen av artiklar gjordes mellan åren 1940 och 1950. Eftersom varje utgåva kom tidigt på året kan det som skrivits ses som en kommentar på föregående års diskussioner inom trädgårdsarkitektkåren. Det är alltså på grund av att tidskriften utgavs tidigt på året som 1950 års utgivning även tagits med i undersökning. 1940 års upplaga har använts i undersökningen för att få inblick i vad 1940-talets diskussioner tog avstamp i.

För att effektivisera arbetet med genomsökandet av tidskriften *Havekunst* fick AI-roboten ChatGPT svara på frågan: ”Kan du ge mig alla ord som har att göra med bostadsgårdar tillhörande flerbostadshus på svenska och på danska?”. De ord som ChatGPT gav söktes i tidskriftens utgåvor mellan 1940 och 1950. Orden som gav resultat inom temat bostadsnära utemiljö var: bostad, gårdsplan, gemensam, kvarter, plantering, bolig, uteplats, fællesskab och fælles. Eftersom dessa ord gav resultat i hela texten, inte enbart i rubrikerna, gjordes en bedömning av textens relevans i förhållande till frågeställningen vid genomgången av dokumenten.

Tabell 1. Tabell över sökord från AI-roboten, ChatGPT

Ord från ChatGPT som gav resultat	Ord från ChatPGT som inte gav resultat	För många resultat
bostad	lejlighed	anlæg
gårdsplan	bostadsgård	have
gemensam	innergård	grøn
kvarter	gårdsmiljö	lege

¹ Anna Jakobsson, handledare, SLU, samtal 2025-02-19

plantering	gårdsyta	gård – ger trädgård, kyrkogård och dylikt
bolig	gröngård	plantning
fælles	lekgård	
uteplats	utemiljö	
fællesskab	halvprivat	
	boendemiljö	
	stadsgård	
	grönområde	
	flerbostadshus	
	boliggård	
	baggård	
	gårdmiljö	
	gårdanlæg	
	grøn gård	
	gårdrum	
	halvprivat udeområde <i>Var för sig eller tillsammans</i>	
	boligmiljø	
	bygård	
	kvartergård	
	gårdplantning	
	fælleshave	
	udeareal	
	fælles gård	
	byrumsgård	
	gårdsplan	
	utemiljö	
	stadsgård	
	boende	

Artiklar som verkat relevanta för frågeställningen har skummats igenom, alla artiklar som sökningarna gett resultat på har inte använts. En del av de använda artiklarna har kommit att användas till följd av att en redan vald, för frågan relevant artikel har diskuterat ämnen som vidare diskuteras eller tidigare har diskuterats i andra artiklar. Det har blivit ett nät som genom olika teman dragit in andra artiklar som berör samma ämne.

Artiklarnas innehåll har sedan tematiserats utifrån funktion, växtlighet och rumslighet. Olika ämnen har sorterats in under dessa aspekter, som finns med i tidskriften är exempelvis: platsbrist, som hamnar under rumslighet, och staket som hamnar under funktion och så vidare.

Urval av bostadsnära utemiljöer i Malmö

För att komma fram till vilka bostadsnära utemiljöer som skulle ligga till grund för undersökningen eftersöktes till en början byggnadsår av fastigheter i Malmö i

inventeringen *Bostadsmiljöer i Malmö: del 1 1945-1955* av Tyke Tykesson (2001). I inventeringen finns det listor över bostadsområden, fastigheter, byggherrar och arkitekter. Listorna innehåller även fastigheter byggda innan 1945. Av den anledningen var Tykessons inventering möjlig att använda för att hitta fastigheter byggda under hela 1940-talet i hela Malmö.

Områdena Kronborg, Annelund och Ribersborg valdes ut för att få en geografisk spridning i staden. Åren 1941 och 1948 blev de byggår som söktes efter, för att begränsa antalet träffar och underlätta urvalet av fastigheter men också för att få en spridning över årtiondet.

Fastighetsförteckningarna som angavs i inventeringen av Tykesson blev sedan sökorden som användes i Malmö stadsbyggnadskontors digitala ritningsarkiv-service. De första fastigheterna i Malmös digitala ritningsarkiv som hade läsbara ritningar över sin bostadsnära utemiljö valdes. De valda fastigheternas dokument och ritningar från 1940-talet undersöktes sedan fysiskt på Malmö stadsbyggnadskontors arkiv och har analyserats vidare utifrån inskannade, digitala versioner av ritningarna.

Figur 1. © Lantmäteriet (2024). Flygbild över Malmö. Rödmarkeringar är fastigheternas plats. SWEREF99 TM. [ortofoto] <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2025-03-04]

Resultat och analys av tre bostadsnära utemiljöer i jämförelse med textbeskrivningar

Textbeskrivningar i *Havekunst* och *Trädgårdskonsten* del 2. *Den moderna trädgårdens och parkens form* under 1940-talet

Artiklar ut *Havekunst*

Under 1940-talet varierade fokus på diskussionsområden i artiklarna som publicerades i *Havekunst*. Detta speglas i urvalet av material från tidskriften eftersom skribenterna vissa år inte fokuserat på frågor om bostadsnära utemiljöer i anknytning till flerbostadshus. Störst plats fick ordet *flerbostadshus* år 1946 då Sven Hermelin och Georg Boye skrev om bostadsnära utemiljöer i anknytning till hyreshus. Hermelin skrev ur ett svenskt (i huvudsak Stockholmscentrerat) perspektiv och Boye ur ett danskt perspektiv. Flertalet av de utvalda artiklarna behandlar material eller konstruktioner som finns på mark i anknytningen till olika sorters bostadsformer med koppling till rumslighet, växtlighet och funktion. Material såsom staket, betong i trädgården och idéer och tankar kring bruk av olika växtmaterial har förekommit i texterna.

Oskar Mertens skriver 1942 artikeln *Formproblemer indenfor havearkitekturen af i dag* där han beskriver trädgårdsdesignens utveckling under 1900-talet. Mertens beskriver hur utformningen frångått strikta och raka linjer i förmån för organiska, naturliga former (Mertens 1942:37). Även Hermelin skriver 1950 om funktionalismens formutveckling och dess introduktion i Sverige. Han menade att arkitekten Le Corbusier var dess grundare och att den fick ett genomslag både inom arkitekturen och trädgårdskonsten i Sverige 1930 (Hermelin 1950:57). En medveten motreaktion på den tidigare strikta och symmetriska. Nu var det praktiska funktioner som styrde utformningen.

Hermelin talade även om ett utforskande av funktionalism i kombination med romantik där målet var att natur och kultur skulle mötas på ett trovärdigt sätt. Alltså upplevas som naturligt i kombination. Detta gjordes exempelvis genom att låta klipphällar behålla sin naturliga form i stället för att omforma de till trappsteg (ibid. 57). ”All god och äkta konst är präglad av den kultur och det landskap där den vuxit — den måste vara rotfast” (Hermelin 1950:58). 1950 menar Hermelin att funktionalismromantikens rörelse är en naturlig del i hur utemiljön utformas till skillnad från Mertens som 1942 skrev hur funktionalismen omöjliggjorde återskapandet av de tidigare trädgårdarnas klassiska utformning (Mertens 1942:38).

Rumslighet

Ett tema som återkommer genom flertalet artiklar är platsbrist i utemiljöer till flerbostadshus. Något som leder till platsbrist är, enligt Boye (1946:27) att fler boende delar på tomtytan. Boye jämför platstillgången för en familj med villatomt har och familjer i flerbostadshus. Han kom fram till att en villafamilj skulle kunna ha cirka 16 gånger mer utemiljöyta per person än familjerna i flerbostadshus (Boye 1946:27). Den bostadsnära utemiljön ska, enligt Boye, i någon mån ge de boende ersättning för fördelarna med att bo i en egen villa men till följd av platsbristen menar han att det inte går att likställa utemiljön till ett flerbostadshus med en villaträdgård. Det finns för lite plats i förhållande till människor och funktioner. De andra orsakerna till platsbrist kan i huvudsak härledas till skrymmande, nödvändiga funktioner som krävs vid ett flerbostadshus.

Ernst Östh skriver i artikeln Ladusvalan i Limhamn om platsbrist till följd av nödvändiga strukturer, såsom cykel- och bilparkering, tvätt- och lekplatser som därefter leder till svårighet med ”sammanhängande och ändamålsenliga sociala grönområden” (Östh 1948:21). Ett liknande resonemang för Ulla Bodorff i samma utgåva av *Havekunst* i Om trädgårdskonst (Bodorff 1948:2). Bodorff menar att det är en utmaning att fördela tomtmarken mellan byggnader, vägar och parkeringar samt grönområden. När väg och parkering har lagts är det enligt Bodorff cirka 60% av tomtytan som kvarstår till grönytor. För att ge intryck av att ett bostadsområde har en sammanhängande grönska menar Bodorff att det bästa sättet att lösa det på är att skapa friliggande enkla grönytor som dras emellan byggnadskropparna.

Temat platsbrist tar även Georg Boye och Sven Hermelin upp i sina artiklar om anläggningar i anknytning till hyreshus. Boye menar, i likhet med Östh och Bodorff att *Parkbebyggelser* skapar platsbrist då flera funktioner ska samsas på tomten till ett flerbostadshus. Därtill poängterar Boye att ett större vägnät krävs vid lamell- och punkthusbebyggelse. Hermelin och Boye förespråkar trelängdsbebyggelse med en öppen sida mot söder som släpper in solljuset samtidigt som den skyddar mot vindarna vid husknutarna, i stället för lamell- och punkthusbebyggelsen, (Hermelin 1946:39, Boye 1946:22). Boye (1949:23), i samstämmighet med Bodorff (1948:2) menar att den fyrkantiga kvartersbebyggelsen som avtog i popularitet under 1930-talet (Persson & Persson 1995:26) har fördelen att grönskan samlas och skapar ett grönt rum som inte behöver trängas med andra funktioner på samma sätt som lamell- och punkthusens utemiljöer behöver.

Figur 2. Sune Sundahl (1961). Östberga, utemiljö av Ulla Bordoff [fotografi] Tillgänglig: ArkDes ID: ARKM.1988-111-X2685-2
<https://digitaltmuseum.org/0210113552004/ostberga> [2025-03-03]

Växtlighet

Det levande materialet berör trädgårdsarkitekten Sven Hermelin där han menar att vid nyanläggning av växtlighet i en bostadsnära utemiljö är valet av växtmaterial centralt (Hermelin 1946:41). Hermelin (1946:41) anser att det är nödvändigt att välja ett material som naturligt skulle kunna förekomma på platsen. Detta refererar han till som miljötrogna växter. Till följd av detta menar Hermelin att växtval i ett område i berg- och skogsterräng helt måste skilja sig från de växtmaterial som passar in på före detta kulturjord. Även Inger Wedborn skriver om miljötrogna växter år 1942 och återger delar av plantskoleägaren Magnus Johnson föredrag om ämnet. Hon skriver om vikten av att förstå växters naturliga habitat för att som trädgårdsengagerad lyckas skapa miljöer där varje växt fyller sin fulla potential. Till skillnad från Hermelin resonerar Wedborn kring hur kunskapen om växternas levnadsbetingelser kan hjälpa i att skapa förhållanden tillräckligt lika växtens naturliga habitat där växterna ska trivas så bra som möjligt. Hermelins linje skiljer så att den huvudsakligen handlar om att vissa växter hör hemma enbart på vissa platser (Hermelin 1946:41, Wedborn 1942:89).

Boye menar att det är svåra förhållanden för växter på bostadsnära utemiljöer vid flerbostadshus. Dessa platser kräver växtmaterial av hårdig karaktär (1946:32). För att snabbt täcka marken bör växterna planteras tätt, detta leder till att plantorna trycker upp varandra och botten på växterna lämnas med ett glest

bladverk i botten (1946:32). Exempel på hårdiga växter Boye ger är: buskrosor, slån, hagtorn och berberis. För att täcka upp de glesa bottenpartierna föreslår han Liguster, snöbär och Stephanandra. Även växter som tål att upprepat bli hamlade/nedskäras menar Boye kan användas. Utöver hårdiga buskmateriel ger Boye riktlinjer angående plantering av träd som han anser ofta har svårt att etablera sig på denna sorts mark.

Havekunst publicerar 1945 artikeln Plantering om utvecklingen av användningen av växter i trädgårds- och parkmiljöer. Tidigare har målet huvudsakligen varit att skapa så artrika miljöer som möjligt men vid nyplantering under 1945 är målet tillskillnad från tidigare att skapa planteringar med rytm. Detta uppnås genom färre arter där de utvalda arterna placeras i större eller mindre block med fler exemplar av var art i varje klunga (1945:82). Detta resonemang skulle kunna kopplas till Ösths artikel Ladusvalan i Limhamn från 1948 där han förklarar att de bevarat befintlig växtligheten i den mån det har varit möjligt. De växter som de nyplanterat på tomten var endast björk och korallkornell, ett färre antal arter (Östh 1948:22).

Gräsmattan menar Boye ska ingå i sällskapsytor och att de med fördel kan vara många och mindre för att kunna alterneras i användning så att en gräsmatta inte slits för mycket (Boye 1946:31). Därtill menar han att det kan vara svårt att upprätthålla fina gräsmattor i ”*parkbebyggelser*” och föreslår därför att man hårdför de mest trafikerade delarna av utemiljön och att tillfälliga avspärningar sätts upp när det är nödvändigt.

Michael Gram skriver 1940 texten Morsommere Hække, alltså roligare häckar för att uppmuntra till ett mer varierat material för häckar. Han ger förslag på både vanliga och ovanliga växter som kan tänkas användas för att göra häck. Avenbok, körbärskornell och berberis är några av förslagen. Dessutom föreslår han Forsythia och att försöka göra häck av svagare varianter av äppelträd, såsom *Malus sargentii* (1940:21).

Funktion

Det finns även artiklar som återkommande under 1940-talet behandlar material och konstruktioner. En konstruktion som omskrivs flertalet gånger är staket, dess utformning och funktion. Staket diskuteras i artikeln Hegn av Troels Erstad 1941 (32) som är en kommentar på Aksel Andersens artikel Nogle hengstyper från 1940 (14). Även Boye skriver om staket i bostadsnära utemiljöer i Etagehusets Have år 1946, där han fastställer att staket är en nödvändig konstruktion för husfreden mellan kvarter. Dessutom menar Boye att staket har en viktig roll även inne på gården där de används för att till exempel skydda planteringar och omgärda lekplatsen (1946:29).

Andra funktioner som diskuteras under årtiondet är lekplatser och plats för barn. Enligt Boye är utemiljön till ett flerbostadshus i huvudsak en plats för barnen. Det viktigaste med lekplatsen menar Boye är att den erbjuder rikligt med plats och uppmuntrar till *egen lek* bland barnen. Utrustningen på lekplatsen ska vara av

sådan karaktär att den främjar motion och uppmuntrar till fantasi i leken (Boye 1946:30). Sist påstår Boye att lekplatsen helst ska vara hårdgjord så att leksaker med hjul kan användas på platsen (Boye 1946:31). Hermelin menar till skillnad från Boye att platsen för barn främst fått utvecklas i de större städerna och då i form av en sandlåda för de minsta barnen på en solig plats på gården. De äldre barnen menar Hermelin i regel får tillgå lek och idrottsplatser som staden tillhandahåller (Hermelin 1946:38). Östh har en liknande inställning som Hermelin där han menar att en lekplats bör finnas för de små i fastigheten. Därtill bör platsen synas från fönstren i lägenheterna och vara belägen så att sol släpps ned och vind blockeras. De bör dessutom placeras så att barnen inte lockas ut till bilvägen (Östh 1948:21).

Bodorff å sin sida uttrycker hur leken infaller i resten av utformningen av utemiljön.

”Ett plastiskt skönt landskap i harmoni med omgivande terräng med lek- och viloplatser för olika åldersgrupper och med väl genomtänkta och färgglada detaljer är väl närmast det vi strävar efter.” (Bodorff 1948:4).

Som en del av lekplatsen menar Boye att det bör finnas bänkar och bord som ger plats åt de vuxna. Boye beskriver de vuxnas plats på gården som sekunder till barnens. Där får de vuxna inta de platser som blir över efter de andra nödvändiga funktionerna, där lek, enligt Boye, är den viktigaste (Boye 1946:29).

Markmaterial som beskrivs i Havekunst under 1940-talet är bland annat betongprodukter där den danska trädgårdsarkitekten Troels Erstad går igenom goda betongprodukter för användning i trädgårdar (Erstad 1940: 41). Han inleder texten med att förklara att tiden kräver en måttlighet vid användning av sten i trädgårdarna och därför poängterar han att artikeln inte ämnar uppmuntra till överdriven användning av produkterna som nämns i artikeln (Erstad 1940:42).

Figur 3. Sune Sundahl (1961). Östberga, Bostadsnära utemiljö av Ulla Bodorff. [fotografi] Tillgänglig: ArkDes. ID: ARKM.1988-111-X2682-6 <https://digitaltmuseum.org/0210113552002/ostberga> [2025-03-03]

Utöver de ovannämnda funktionerna var pisk- och torkställningar en del av utemiljön vid flerbostadshus. Östh beskriver att många moderna hus hade torkrum men att det emellanåt var viktigt att hänga kläderna på tork utomhus för den behagliga doften det medbringat (Östh 1948:21). Boye resonerar liknande och menar att husmödrarna åter upptäckt solens inverkan på de nytvättade textilierna (Boye 1946:32). Boye i likhet med Östh skriver att torkrum anlades i inomhus, i källaren men att de under krigstiden började användas till skyddsrum. Till följd av det fick torkställena placeras utomhus igen. Boye tror att ett uppsving popularitet i att torka tvätten utomhus kommer ske den kommande tiden och att det därför är viktigt att anpassa utformningen av utemiljöerna till detta. Boye menar att torkställena måste förses med staket eller spaljéer. Östh beskriver även att torkställena bör placeras så långt bort från sådant som bilvägar som drar upp damm (Östh 1948:21).

En styrande faktor för utformningen av bostadsnära utemiljön är krav om att hårdföra stora markytor för att tillgängliggöra ytan för bandfordon. När en byggnads översta våningsplan är högre än 7,5 meter över marknivå kräver brandmyndigheten enligt skribenterna att en bred hårdgjord väg som anknyter till resterande vägnät placeras i anknytningen till byggnadsfasaden (Hermelin 1946:41; Boye 1946:26). Hur dessa brandvägar placeras måste göras på ett sådant sätt att de upplevs berättigade och Hermelin menar att detta måste göras med stor

omtanke (Hermelin 1946:41). Boye resonerat även kring för och nackdelar med möjligheten att kunna köra hela vägen fram till byggnadsentréer. Till exempel skriver författaren om svårigheterna vid in- och utflytt och ifall någon av de boende skulle bli sjuka är andra anledningar till att hårdföra markytan.

När det kommer till bilparkering anser Boye att dessa kan placeras lite var som helt, där det passar bäst. Plats för parkeringar tror författaren i framtiden kommer behövas i en aldrig tidigare skådad utsträckning. Cykelställena å andra sidan bör helst placeras precis vid entréer (Boye 1946:32).

Trädgårdskonst del 2: Den moderna trädgårdens och parkens form (1948)

Rumslighet

Den bostadsnära utemiljön menar Bauer påverkas av byggnadskroppens utformning. Ett stängt kvarter med gården i mitten skapar enligt honom en intim miljö som frambringar förutsättning för gemenskap bland de boende. Dessutom bidrar bostadsgården till en säkrare miljö för barnen då bilvägen är helt separerad från det inre gårdsrummet (Bauer 1948:426). Detta resonemang skulle kunna ses som ytterligare en aspekt i diskussionen om det stängda kvarterets fördelar som Bodorff och Boye framhäver i *Havekunst*, där de ser det stängda kvarterets fördelar i att de samlar grönskan.

Bauer i likhet med Hermelin menar att hyreshusets trädgård är till för att användas av de boende. Bauer, till skillnad från Boye som visar mer skepsis till bostadsnära utemiljöers kapacitet, menar att den bostadsnära utemiljö ska vara en ersättning för villaträdgården och innehålla alla de delar som villaträdgården erbjuder (Bauer 1948:425)

Växtlighet

I likhet med Boye (1946:32) menar Bauer att vegetationen utsätts för mycket slitage i utemiljöer till flerbostadshus till följd av att det är många som delar och brukar ytan. Dessutom beror slitaget på vilken åldersgrupp som dominerar fastigheten. Det är de barntäta områdena som slits mest och Bauer föreslår växtlighet och olika skydd för dessa som kan minska slitaget och skydda dem under etableringen (Bauer 1948:434). Växter som föreslogs för en barntät miljö, menad att motstå slitaget det innebär var växter med tornar och taggar. Sammanhängande planteringar av sådant som hagtorn, vildros, berberis och parkros var exempel på växter som kunde avskräcka barnen från att leka i buskagen (ibid. 439). Bauer resonerade även kring hur gestaltning av bostadsområden påverkades av befintlig natur eller kulturjord. I likhet med Hermelin menade Bauer att utformningen av bostadsnära utemiljöer i naturområden borde ta hänsyn till den redan existerande växtligheten. Han talade om att ”berika med arter som hör hemma i miljön” (Bauer 1948:436) något som

Hermelin (1946:41) och Wedborn (1942:89) refererade till som miljötrogna växter. På kulturjord menade Bauer att växtval var friare och att val borde baseras på huruvida växten, ur ett ståndorts perspektiv skulle passa på platsen (Bauer 1948:434). Förgårdsmarken menar Bauer bör erhålla ett enhetligt uttryck och att nyplanteringar bör rättas efter omkringliggande planteringar för att inte bara uppnå en enhetlig utformning för fastigheten utan för ett helt område. För att skydda dessa planteringar föreslår Bauer kantsten och att det i hörnen anläggs kantskydd av rörräcke så att boende inte ska ta genväg genom planteringen.

Funktion

Walter Bauer skriver i kapitlet Hyreshusets trädgård om bestämmelser från svenska brandskyddsföreningen som behandlar frågor om tillgängligheten för bandfordon och brandstegar till flerbostadshus (Bauer 1945:429). Bauer förklarar att dessa vägar ofta inte var avsedda för dagligt bruk av de boende utan vägbanans utformning kunde med fördel göras så diskret som möjligt. Förslagen Bauer gav för utformningen av den nödvändiga funktionen var användning av storgatsten med fogar som låter gräs komma upp emellan eller att vägbanan används som plats för lek till vardags, när de inte användes för uttryckning (Bauer 1948:430).

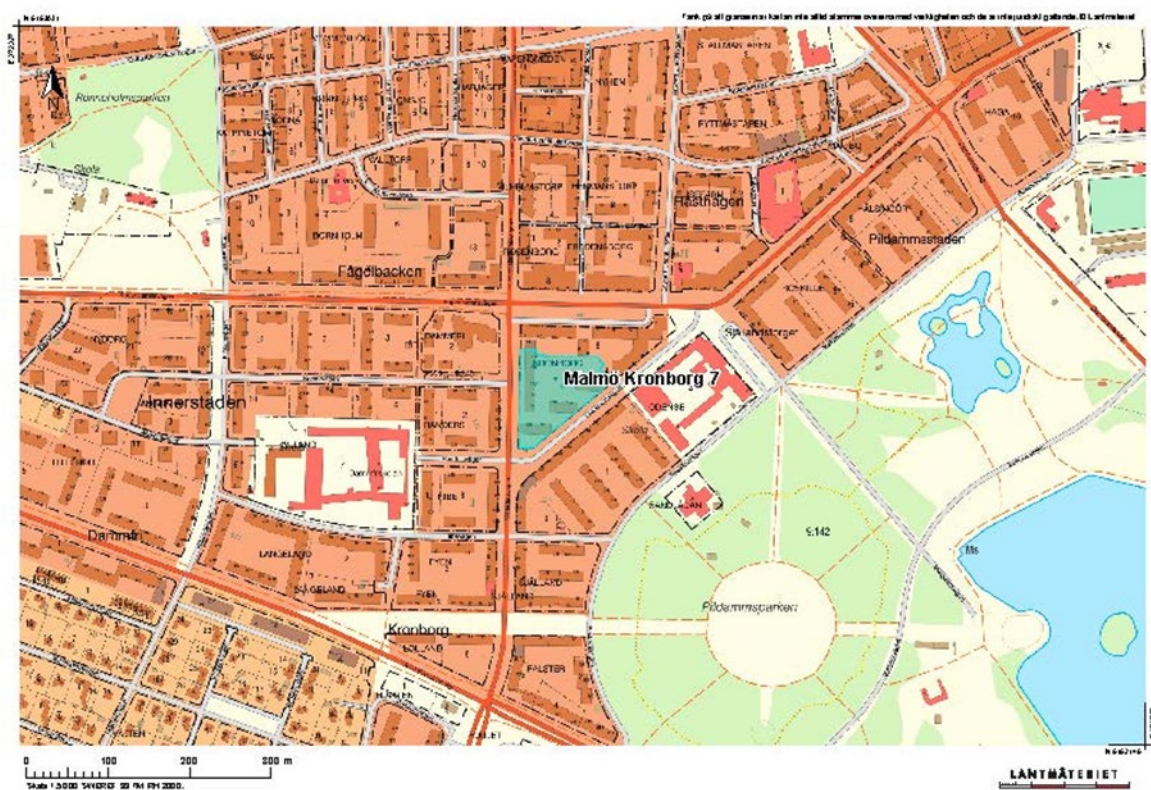
Leken i flerbostadens utemiljö menar Bauer i likhet med Hermelin (1946:38) i första hand skulle tillgodose de minsta barnens behov. En sandlåda i ett soligt, vind skyddat läge med god översikt från så många lägenheter som möjligt var att stäva efter (Bauer 1948:431). Därtill skulle sittplatser i direkt anknytning till lekplatsen placeras ut. För att minska behovet av vuxen uppsikt över leken påpekar Bauer möjligheten att inhägna lekplatsen så att barnen kunde leka säkert tillsammans innanför stängsel (1948:432). Bauer, liksom Boye (1946: 31) anser att en hårdgjord bana av asfalt bör finnas för lek med hjulleksaker (1948:433). Liksom Boye (1946:30) uppmanar Bauer till lekmiljöer som framkallar barnens fantasi.

Tork- och piskställ anser Bauer bör finnas i en mindre mängd på lämpliga platser där de även kan gömmas i den mån det är möjligt. Marken under dessa konstruktioner bör vara hårdgjord och en yta för avlastning kan man fördel placeras i anknytning till dem (Bauer 1948:433). Andra nödvändiga konstruktioner är cykelställ, Bauer i likhet med Boye menar att dessa lämpas att placeras vid entréer eller att flera trapphus delar gemensamt utrymme för cykelparkering i utemiljön (ibid. 431).

Utemiljön till Kronborg 7 anlagd 1949

Kvarteret Kronborg 7 ligger i korsningen Mariedalsvägen och Köpenhamnsvägen i Malmö. Byggnaderna på fastigheten stod klara 1948 och planen för utemiljön fastställdes i januari 1949 (Stadsbyggnadsarkivet Malmö 1949). Den som granskade handlingarna för utemiljön har inte gått att få fram.

Kvarteret består av fyra flerbostadshus där och alla delar utemiljön som är cirka 6300 m². Fastigheten har en triangulär form där långsidan gränsar mot Kronborgsvägen. Kvarteret ligger mellan två parker Pildammsparken och Rönneholmsparken som är centrala parker i Malmö (Malmö stad 2024a; Malmö stad 2024b)

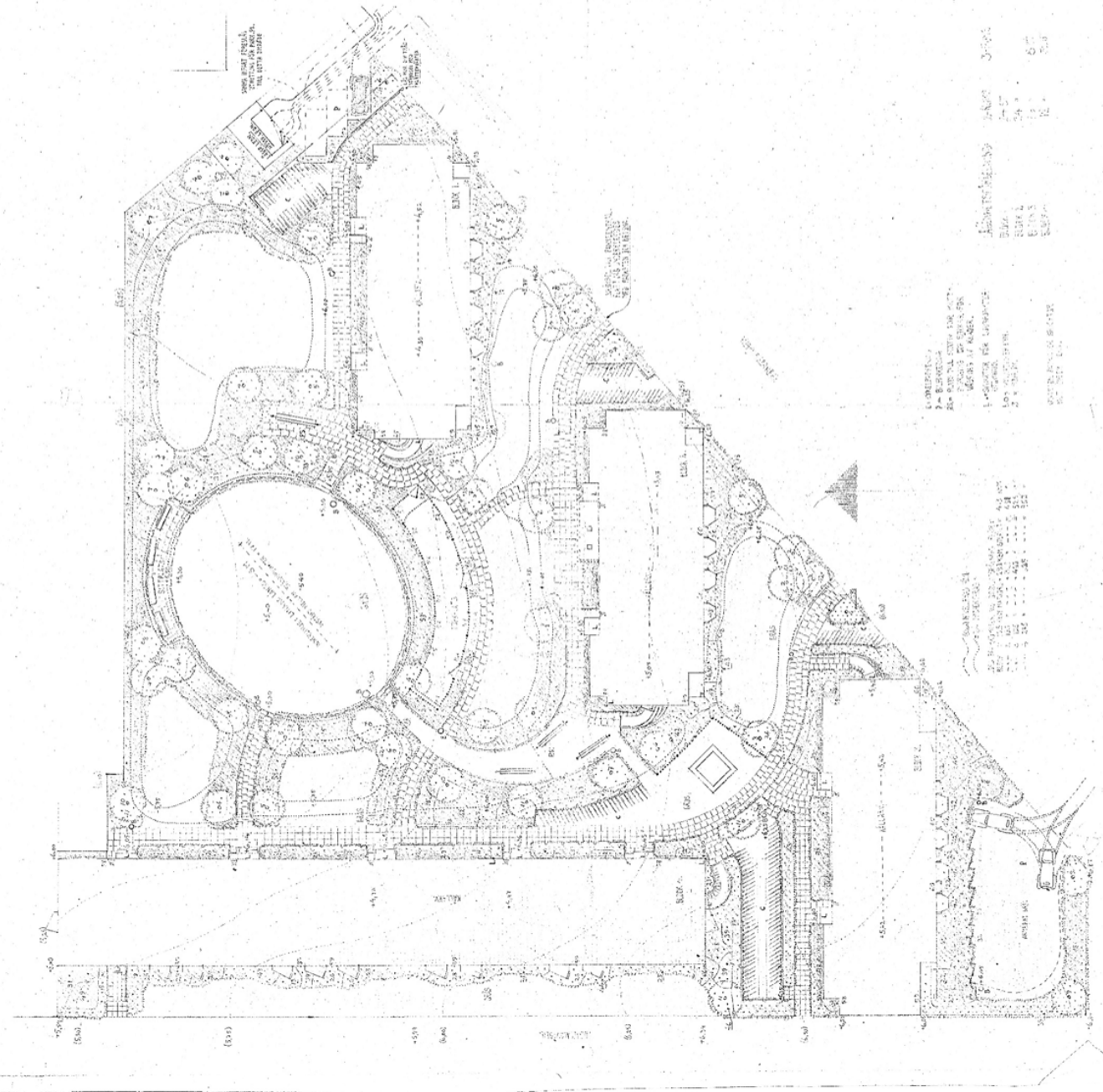
Figur 4. © Lantmäteriet (2024). Fastigheten Kronborg 7 (Turkosmarkerat område är fastigheten) SWEREF 99 TM [fastighetskarta] <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2025-02-21]

82
 1949
 48 / 1949

26 JAN 1949

- 1. KRONBORG 7
- 2. KRONBORG 7
- 3. KRONBORG 7
- 4. KRONBORG 7
- 5. KRONBORG 7
- 6. KRONBORG 7
- 7. KRONBORG 7
- 8. KRONBORG 7
- 9. KRONBORG 7
- 10. KRONBORG 7
- 11. KRONBORG 7
- 12. KRONBORG 7
- 13. KRONBORG 7
- 14. KRONBORG 7
- 15. KRONBORG 7
- 16. KRONBORG 7
- 17. KRONBORG 7
- 18. KRONBORG 7
- 19. KRONBORG 7
- 20. KRONBORG 7
- 21. KRONBORG 7
- 22. KRONBORG 7
- 23. KRONBORG 7
- 24. KRONBORG 7
- 25. KRONBORG 7
- 26. KRONBORG 7
- 27. KRONBORG 7
- 28. KRONBORG 7
- 29. KRONBORG 7
- 30. KRONBORG 7
- 31. KRONBORG 7
- 32. KRONBORG 7
- 33. KRONBORG 7
- 34. KRONBORG 7
- 35. KRONBORG 7
- 36. KRONBORG 7
- 37. KRONBORG 7
- 38. KRONBORG 7
- 39. KRONBORG 7
- 40. KRONBORG 7
- 41. KRONBORG 7
- 42. KRONBORG 7
- 43. KRONBORG 7
- 44. KRONBORG 7
- 45. KRONBORG 7
- 46. KRONBORG 7
- 47. KRONBORG 7
- 48. KRONBORG 7
- 49. KRONBORG 7
- 50. KRONBORG 7
- 51. KRONBORG 7
- 52. KRONBORG 7
- 53. KRONBORG 7
- 54. KRONBORG 7
- 55. KRONBORG 7
- 56. KRONBORG 7
- 57. KRONBORG 7
- 58. KRONBORG 7
- 59. KRONBORG 7
- 60. KRONBORG 7
- 61. KRONBORG 7
- 62. KRONBORG 7
- 63. KRONBORG 7
- 64. KRONBORG 7
- 65. KRONBORG 7
- 66. KRONBORG 7
- 67. KRONBORG 7
- 68. KRONBORG 7
- 69. KRONBORG 7
- 70. KRONBORG 7
- 71. KRONBORG 7
- 72. KRONBORG 7
- 73. KRONBORG 7
- 74. KRONBORG 7
- 75. KRONBORG 7
- 76. KRONBORG 7
- 77. KRONBORG 7
- 78. KRONBORG 7
- 79. KRONBORG 7
- 80. KRONBORG 7
- 81. KRONBORG 7
- 82. KRONBORG 7

82
 1949
 48 / 1949

Figur 5. Stadsbyggnadsarkivet Malmö (1949). Fastigheten Kronborg 7 [planritning]
 Tillgänglig: digitalt ritningsarkiv Malmö. DNR 49-0048
<https://digitalritningsarkiv.malmo.se/C3WebExtern/DocumentList.aspx> [2025-02-17]

Jämförelse mellan fastigheten Kronborg 7 och textbeskrivningar från 1940-talet

Rumslighet

Ritningen av utemiljön till fastigheten Kronborg 7 har fler rum som delas upp både av vertikala element som vegetation och byggnader samt horisontella element där markbeläggningen skiftar. Utemiljön har sex gräsmattor som omringas av busk- och trädplanteringar som skapar gröna rum. Vissa av gräsmattorna ligger placerade mellan huskropparna vilket liknar Bodorffs beskrivning i *Havekunst* om hur grönskan vid lamell- och punkthusbebyggelse måste dras eller slingra sig mellan funktioner och hus (Bodorff 1948:2). På ritningen av utemiljön syns gångar dragna mellan byggnadsentréer, funktioner och utgångar till gatan från utemiljön. Enligt Boye är det fördelaktigt att hårdföra de platser som är mest trafikerade i utemiljön och i ritningen av utemiljön finns det gångar av plattor och grus separerar funktion och rumsligheten vidare.

Gångarna i denna miljö kan tänkas ha varit styrande i hur miljön tagit form. Det är som att gångarna har dragits och att grönskan placerats där plats blivit över. Detta är i linje med hur både Bauer och Hermelin resonerar om att form följer funktion (Hermelin 1950:57, Bauer 1948:456) och hur Bodorff och Östh menar att grönskan får den plats som blir över efter nödvändiga funktioner har placerats ut (Bodorff 1948:2, Östh:1948:21). Ett stort ovalt rum, med grus som markbeläggning utgör ett centrum till fastighetens utemiljö i planritningen från 1949.

Växtlighet

Planritningen till Kronborg 7 har år 1949 en växtlista på 60 växter som ingår i utemiljöns gestaltning. Nedan finns planritningens växtförteckning, namnen är skrivna så som de skrevs i ritningen 1949 och kan därför ha ett annat namn idag.

Tabell 2. Växtlista från planritning över fastighetens Kronborg 7 utemiljö

Nummer i listan = zz:xx = mängd	Växter	
Träd	Buskar	Klättrväxter
1:3 Betula verrusa tristis (betula pendula 'tristis')	25:58 Chaendmeles japonica	50: 2Actinidia arguta
2:6 Acer platanoides	26:57 Dervilla Hybr. Eva Rathke	51:3 Aristolochia duridor
3:1 Cercidiphyllum japonicum	27:5 Exochdrda giraldii wilsonii	52:1 Celastrus ariculata
4:14 Laburnum alpinum	28:35 Forsythia intermedia spectabilis	53:1 Clematis tangutica
5:8 Malus eleyi	29:13 Hippophaë rhamnoides	54:2 Clematis montana rubens
6:3 Prunus cerasifera pissardi	30:10 Holdosissus discolor	55:1 Hedera colchica

7:5 Prunus padus	31:5 Hydrangea arborescens grandiflora	56:2 Hydrangea petiolaris
8:2 Quercus cerris	32:25 Kerria japonica	57:4 Lonicera caprifolium
9:2 Robinia pseudoacacia	33:472 Ligustrum atrovirens	58:8 Parthenocissus veitchii robusta
10:4 Salix vitellina pendula	34:15 Philadelphus lemoinei belle etoile	59:8 Polygonum Baldschuanicum
11:3 Sorbus aucuparia	35:42 Potentilla fruticosa friedrichsenhn	60:10 Westeria floribunda
12:1 Ailanthus altissima var. Erythpocarpa	36:5 Phamnos imeretina	
	37:5 Rhus typhina	
Buskar	38:42 Ribes alpinum	
13:3 Amorpha fruticosa	39:15 Ribes sanaguinea grandiflorum	
14:5 Aralia elata	40:31 Rosa hugonis	
15:74 Berberis aggregata prattii	41:12 Prunus cerasifera pissarum	
16:8 Berberis chenaultii	42:142 Pyracantha coccinea	
17:25 Berberis gagnepainii	43:80 Spiraea arguta	
18:205 Berberis thunbergii	44:5 Spiraea trichocarpa	
19:30 Berberis thunbergii atropurpurea	45:95 Spiraea bumalda anthony waterer	
20:10 Budleja davidii ile de france	46:86 Symphoricarpos racemosus	
21:30 Cornus alba	47:3 Syringa reflexa	
22:10 Cotinus coggygria	48:4 Tamarix pentandra	
23:70 Cotoneaster divaricatus	49:7 Viburnum carlesii	
24:20 Cotoneaster multiflorus		

Utemiljön till fastigheten har en växtlista med 60 olika sorters växter. 10 olika klätterväxter, 12 träd och 38 olika sorters buskar finns. Vegetationen är i ritningen utformad så att den skapar gränser mellan olika utrymmen i utemiljön och separera gräsmattor och gångar.

I textbeskrivningarna från 1940-talet beskrivs slitaget av bostadsnära utemiljöer till följd av platsbristen som uppstår när många människor delar på en förhållandevis liten yta. Skribenter föreslår olika växtmaterial som ska avskräcka barnen i fastigheten från lek i buskagen. Exempel som ges i texterna är Berberis, som kan användas då de har tornar (Bauer 1948:439). I planritningen växtlista finns det över 300 berberis av flera olika varianter. Dessutom föreslås rosor, som det enligt växtlistan i ritningen skulle finnas över 200 av i utemiljön. Ifall dessa planterades i utemiljön i avsikt att avskräcka barn från lek i går dock inte att säga.

Det är en artikel i *Havekunst* som förespråkar att färre varianter av växter ska användas för att kunna skapa en rytm i planteringarna (1945:82). I ritningen till

utemiljön verkar detta inte vara intentionen för planteringarna med tanke på att planritningen visar 60 olika sorters växter. Miljötrogna planteringar var i flera textbeskrivningar viktigt, framför allt i skogs- och bergsmiljöer men val av växtmaterial fick enligt Bauer vara friare i kulturjordmiljöer (Bauer 1948:441).

Det finns flera gräsmattor i ritningen av utemiljön från 1949 så som Boye förespråkar så att de bonde kan alternera mellan olika gräsmattor så att slitaget på en gräsmatta inte blir för stort (Boye 1946:31). Det kan dock inte sägas om de boende i fastigheten brukade gräsmattorna på det sättet Boye förespråkade.

Funktion

Utemiljön till fastigheten Kronborg 7 delas mellan fyra byggnader och funktioner är spridda mellan dessa. I planritningen finns det i utemiljön två parkeringar, en i den södra delen av fastighetens utemiljö och en i nordöst. Det som beskrivs av parkeringar på bostadsnära utemiljöer i texterna från 1940-talet är att de kan placeras vart som helst i utemiljön, det bör göras där det passar enligt Boye (1946:33). Parkeringen i söder har en markbeläggning av armerat gräs medan den i norr inte har en förklaring för vilket markmaterial som används. Fem cykelparkeringar finns utspridda i utemiljön, tre vid husgavlar och två framför entréer till hus. Flera av texterna behandlar placering av cykelställ i den bostadsnära utemiljön och menar att det passar att placera dem vid entréer eller på en plats mellan flera entréer så att de kan dela på cykelparkeringen (Bauer 1948:431; Hermelin 1946:39).

I planritningen delas utemiljön upp av gångar som leder in på området, till olika funktioner och entréer till byggnader. Gångarna delar upp gräsmattorna i flera mindre gräsplättar som ger palts för lek och vila så som Boye förespråkar (Boye 1946:31). De hårdgjorda gångarna skulle även kunna användas för lek med leksaker på hjul som Bauer och Boye menar bör finnas för att barn ska kunna leka med trehjulingar och sparkcyklar (Bauer 1948:433; Boye 1946:31).

I planritningen finns det en kvadrat som tolkas som en sandlåda som är placerad mellan tre av byggnaderna på fastigheten och i nära anknytning till några piskställ. I enighet med textbeskrivningarna från 1940-talet står alltså sandlåda i ett soligt läge (Hermelin 1946:44). Inga bänkar finns i direkt anslutning till sandlådan vilket frångår Bauers (1948:432) beskrivning. Å andra sidan är det inte säkert att det är en sandlåda men även då frångår utformningen av utemiljön textbeskrivningarna då det i så fall inte finns någon sandlåda. Det finns fyra bänkar är placerade i norra delen av utemiljön av planritningen. Bänkarna är riktade åt söder med vegetation i ryggen. De är placerade så att de som sitter på bänkarna har utblick över en oval grusplan som skulle kunna ge utrymme för lek.

Det finns fyra piskställ i utemiljön varav tre är placerade på markbeläggning av grus och den fjärde i det nordöstliga hörnet är placerad på plattor, samma material som gångarna. Piskställena är inte undanskymda som Bauer (1948:433) förespråkar att de bör vara utan är placerade centralt i utemiljön.

Tvättställ står soligt, riktat åt söder och är inhängande av staket så som Boye (1946:32) beskriver att de bör göra dessutom finns det buskplantering i norr och perennplantering i söder runt om torkställningen. Dessutom är torkstället placerat en bit in i utemiljön skyddad som Östh (1948:23) förklarar bör göras för att undvika damm från bilvägen. Markmaterialet framgår inte i planritningen.

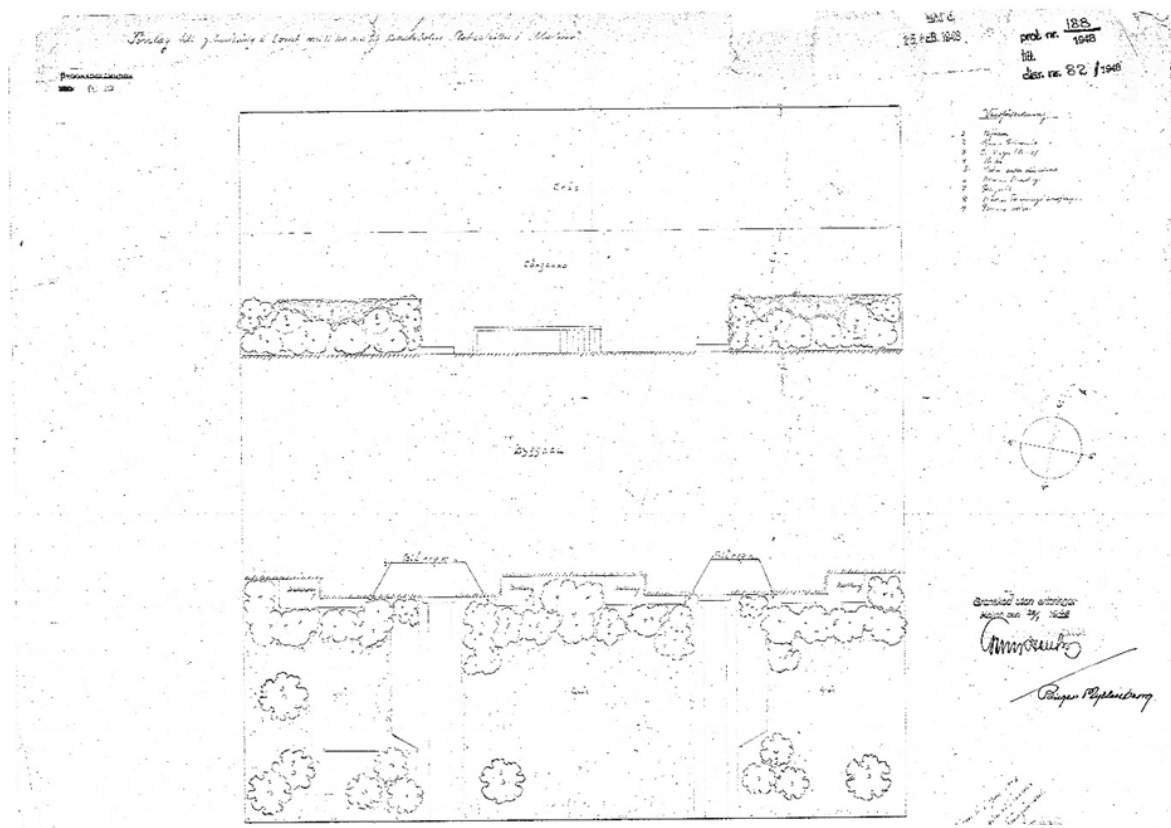
Utemiljön till fastigheten Beritsholm 11 anlagd 1948

Fastigheten Beritsholm 11 ligger på Roslins väg i stadsdelen Ribersborg i Malmös västra centrala delar med nära avstånd till Ribersborgsstranden och slottsparken (Malmö stad 2024c; Malmö stad 2024d). Utemiljö till Beritsholm 11 granskades den 25e februari 1948 av Birger Myllenberg som var stadsträdgårdsmästare i Malmö på den tiden (Wikipedia 2023).

Fastighetens utemiljö är cirka 800 m². Byggnadskroppen är placerad på fastigheten så att fram och baksida av utemiljön är ungefär lika stora. Framsidan vetter åt väst och Roslinsväg, baksidan vetter åt öst och angränsar till en annan fastighets utemiljö. Åt söder och norr övergår fastighetens tomt i en annan fastighets och det är ingen byggnad som blockerar solen i söder i kvarteret.

Figur 6. © Lantmäteriet (2024). Fastigheten Beritsholm 11 (turkost område är fastigheten) SWEREF 99 TM [fastighetskarta] <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2025-02-21]

Figur 7. Stadsbyggnadsarkivet Malmö (1948). Fastigheten Beritsholm 11 [planritning]
Tillgänglig: digitalt ritningsarkiv Malmö. DNR 48-0082
<https://digitalritningsarkiv.malmo.se/C3WebExtern/DocumentList.aspx> [2025-02-21]

Jämförelse mellan Beritsholm 11 och textbeskrivningar från 1940-talet

Rumslighet

Planritningen från 1948 av utemiljön till fastigheten Beritsholm 11 visar att baksidan utgörs av ett stort, öppet rum med en gångbana som sträcker sig längst fasaden och övergår i en gräsmatta mot byggnaden i öst. Denna del av utemiljön är cirka 400 m², vilket innebär att utrymmet per person i fastigheten inte blir särskilt stort med tanke på att det delas mellan två trapphus med fyra våningar. Detta påvisar platsproblem som texterna i *Havekunst* menar ofta förekommer i utemiljöer till flerbostadshus (Bodorff 1948:2, Östh 1948:22).

Gången längst med fasaden på ritningen skulle möjligtvis kunna användas som en brandgata som Hermelin, Boye och Bauer skriver om i sina texter. Det är också möjligt att gången inte var till för att brandutryckningar utan att tillgången var god nog från Roslinsväg.

På fastighetens framsida finns det i ritningen två gånger som leder upp till byggnadsentréerna. De breddas en bit in på tomten och detta kan tänkas vara till för plats för cykelparkering i direkt anslutning till entréerna, så som utformningen förespråkas av Boye och Bauer (Bauer 1948:433; Boye 1946:32). Det är dock inte säkert att platsen är till för cyklar då det inte finns någon anvisning om det i ritningen.

I planritningen finns det tre mindre gräsmattor som delas upp av entrégångarna utgör framsidans resterande golv. Att ha fler, mindre gräsmattor går i linje med Boyes tanke om att minska slitaget och möjligheten att spärra av gräsmattor i omgångar vid fuktiga förhållanden (Boye 1946:31).

Figur 8. Stadsbyggnadskontoret i Malmö, Malmö stadsarkiv (1966) Flygfoto över Ribersborg och Roslinsväg [fotografi] Tillgänglig: Malmö bildarkiv. ID:157967. <https://bildarkivet.malmo.se/asset-bank/action/viewAsset?id=157967&index=0&total=1&view=viewSearchItem> [2025-03-07]

Växtlighet

Fastigheten Beritsholm 11 har en växtförtäckning över vilka växter som är placerade var i utemiljön. Nedan är planritningens växtförteckning, namnen är skrivna så som de skrevs i ritningen 1941 och kan därför ha ett annat namn idag.

1. Björkar
2. Syringa chinensis
3. Gullregn
4. Buske som börjar på R
5. Cotoneaster divaricatus
6. Berberis thunbergii

7. Forsythia
8. Berberis thunbergii atropurpurea
9. Perenna växter

I ritningen från 1948 framgår att klätterväxten blåregn är planterad längst fasadens både östra och västra sida. Klätterväxt är en typ av växt som inte nämns i de utvalda artiklarna i *Havekunst* under 1940-talet. Framför klätterväxterna finns det på den västra sidan Berberis thunbergii, Cotoneaster divarticatus och växt nummer 4 planterade.

Planteringarna på den östra sidan av byggnaden är placerade på liknande sätt som på den västra sidan, intill byggnadskroppen. Planteringarna består av en rand med perenna växter längst ut i planteringsytan. Berberis thunbergii på ytterkanten av båda planteringarna och Forsythia finns i den södra planteringen, både dessa växter nämns i textbeskrivningarna från 1940-talet. Berberis ansågs vara bra för att hindra barnen från att leka i buskarna (Bauer 1948:439). Michael Gram föreslår att Forsythia bör användas som häckväxt för dess fina blomning. I denna miljö används inte Forsythia som häckväxt, men kvaliteterna som han lyfter fram kvarstår.

Andra växter som används i utemiljön är syringa chinensis (syren) och björk. Med nio olika sorters växter kan tanken om att använda färre varianter och i stället skapa rytm i planteringarna ha varit målet för utemiljöns plantering (1945:82).

Funktion

På fastighetens baksida ligger en gång längst med byggnaden, på mitten av fastighetens fasad finns en trappa som leder ned till källaren. Det finns inget torkställ i planritningen utan det finns antagligen i fastighetens källare, vilket var vanligt innan krigstiden (Boye 1964:32; Östh 1948:21). Piskställ som omskrivs i alla studerade texter om flerbostadshus finns inte med på planen. Ritningens gräsmatta på baksidan av huset kan fylla en funktion för lek och vila för de boende om så som Boye (1946:31) beskriver att de bör brukas av de boende. Samma sak gäller på byggnadens framsida, där de tre gräsmattorna på framsidan skulle också kunna brukas för lek och vila.

Till skillnad från många av textbeskrivningarna som under 1940-talet fokuserar mycket på funktion och hur formen följer funktionen som Hermelin och Bauer uttrycker sig har utemiljön till Beritsholm inte många funktioner. Den har inte någon sandlåda, pisk- eller tvättställ. Anledningen till att den inte har dessa, enligt textbeskrivningarna centrala funktioner går inte att säga men det är möjligt att de fanns i utemiljön att de inte ritades ut i planritningen.

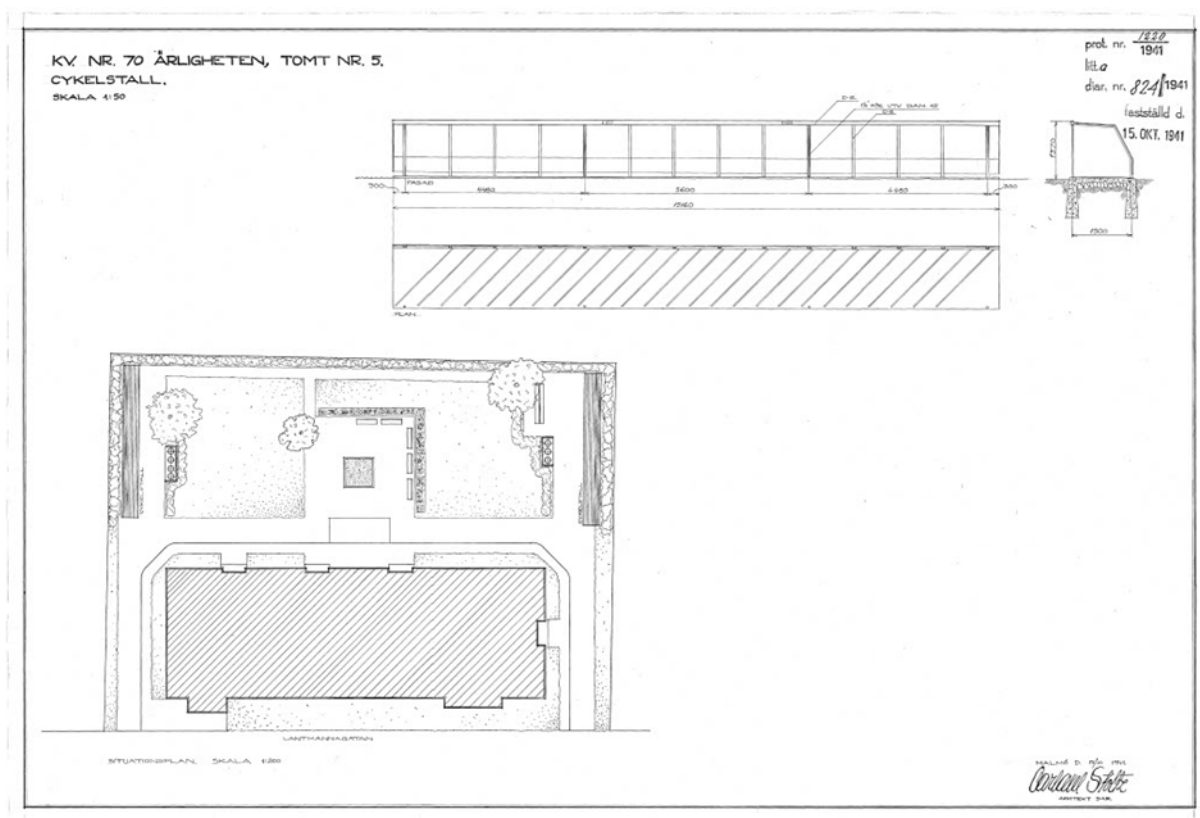
Utemiljön till fastigheten Ärligheten 5 anlagd 1941

Fastigheten Ärligheten 5, ligger i korsningen Lantmannagatan och Vitemöllegatan i området Annelund i Malmös östra, centrala delar. Kvarteret ligger ca 450 meter ifrån Folket park som en medelstor park med mycket aktiviteter i Staden (Malmö stad 2024:e). Planritningen för utemiljön fastställdes den 15e oktober 1941 och upptar cirka 1300 m² (Malmö stadsbyggnadsarkiv 1941). Utemiljön är alltså utformad under den tidigare delen av 1940-talet.

Huskroppen är placerad så att byggnadens kortsidor är i en nord/sydlig riktning och långsidorna vetter åt öst och väst. Majoriteten av fastighetens utemiljö ligger bakom byggnaden i öst och är öppen åt söder. I öst angränsar Ärligheten till en annan fastighet och det är cirka 30 meter mellan fastigheternas byggnader.

Figur 9. © Lantmäteriet (2024). Fastigheten Beritsholm 11 (turkost område är fastigheten) SWEREF 99 TM [fastighetskarta] <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2025-02-21]

Figur 10. Stadsbyggnadsarkivet Malmö (1941). Fastigheten Ä.,RLIGHETEN 5.
[planritning] Tillgänglig: digitalt ritningsarkiv Malmö [2025-02-19]

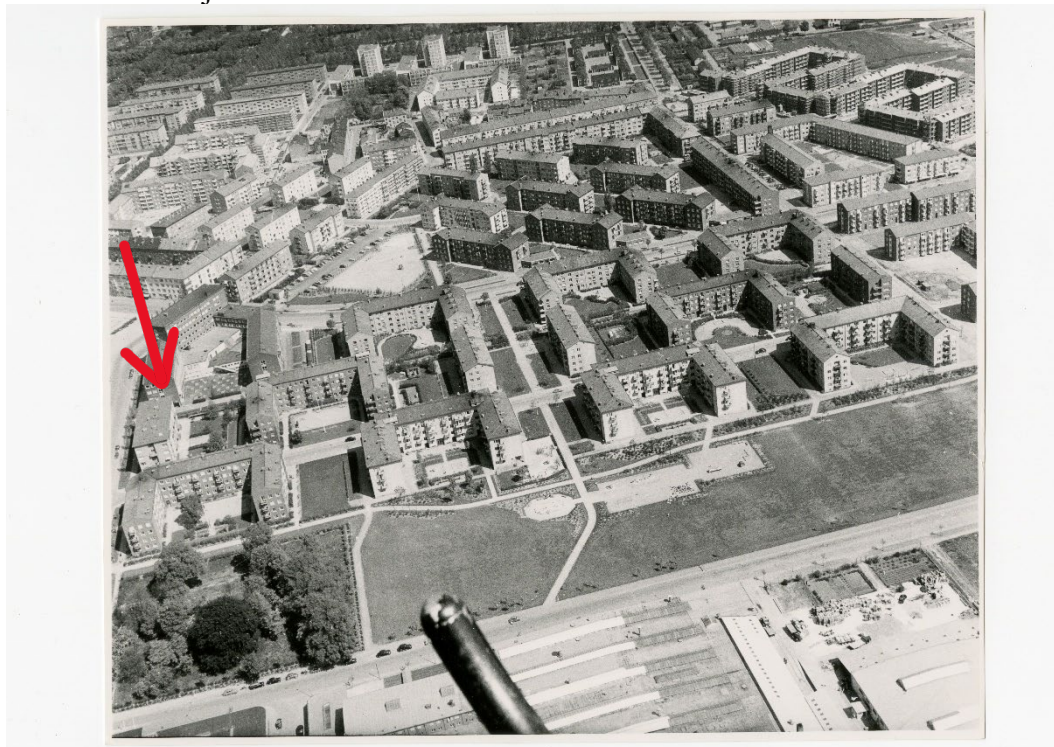
Jämförelse mellan Ärligheten 5 och textbeskrivningar från 1940-talet

Rumslighet

Enligt ritningen av utemiljön till fastigheten Ärligheten 5 från 1941 finns det fler rumsligheter i utemiljön som skapas av material skillnader i marken och av vertikala element så som häckar, annan vegetation eller utrustning. Det finns två rum som utgörs av gräsmattor, detta går i linje med Boyes tankar om slitage och alternerade användning av gräsmattorna i bostadsnära utemiljöer (Boye 1946:32) Enligt planritningen täcker gräsmattorna ungefär två tredjedelar av utemiljön.

Gräsytan i söder avskiljs från en rumslighet som innehåller nödvändiga funktioner för de boende med en häck eller ett buskage samt ett träd. I mitten av gården finns det en yta som är av samma material som gångarna i utemiljön. På ytan är bänkar och en sandlåda placerade i ritningen. Denna yta är vänd åt norr då den angränsas med en häck i söder med en södra gräsmattan bakom häcken. Den nordligaste rumsligheten utgörs, likt rummet i söder, av nödvändiga funktioner. Utemiljön följer textbeskrivningarna från 1940-talet i hänseende till att funktioner som piskställ skymms så väl det går (Bauer 1948: 433).

Ett stort rum vid gräsmattan och sandlådan och ett mer undanskymt rum i söder som hanterar nödvändiga funktioner såsom piskställning, sopkärl och cykelställ. Det finns en förgårdsmark mellan byggnadskroppen och Lantmannagatan med någon form av plantering som sträcker sig runt större delen av huset. Samma typ av plantering ser ut att följa fastighetsgränsen vid entrén till utemiljön från gatan. Denna plantering verkar övergå i en häckplantering eller buskplantering som ramar in utemiljön.

Figur 11. Stadsbyggnadskontoret i Malmö, Malmö stadsarkiv (u.å.) Flygfoto över Annelund och Amiralsgatan. [fotografi]. Tillgänglig: Malmö bildarkiv ID: 140987. <https://bildarkivet.malmo.se/asset-bank/action/viewAsset?id=140987&index=0&total=1&view=viewSearchItem> [2025-03-07]

Växtlighet

I planritningen framgår det inte vad det är för växter som ska finnas i utemiljön men eftersom den är av det illustrativa slaget kan ändå vissa karaktärer utläsas. Växtligheten på gården utgörs av två gräsmattor, delade av ett hårdgjort markmaterial och en häck. Detta stämmer överens med Boyes tankar om att det är fördelaktigt med flera, mindre gräsmattor för att minska slitaget. Det går inte att säga om de användes alternerande av de boende, men Boyes (1946:32) tanke om detta är i alla fall möjlig i denna utemiljö. I ritningen framgår inte vad för sorts plantering som finns på förgårdsmarkens.

Tre träd är utplacerade, två större varianter, ett i söder och ett i norr samt ett mindre, kanske prydnadsträd i mitten. Det är svårt att avgöra om detta stämmer överens med texterna från 1940-talet eftersom växtvalet inte framgår, vilket var en viktig aspekt i hur växtligheten värderades i texterna. På grund av avsaknaden av

växtlista är det också omöjligt att utifrån planritningen säga om utformningen av häckarna överensstämmer med tankarna i texterna. I planritningen omgärdar häckar utemiljön och avskiljer den från den andra fastigheten i öst. Det finns även häckar eller buskar inne på tomten som verkar rumsavdelande.

Funktion

Planritningen över utemiljön innehåller fler funktioner som omskrivs i *Havekunst* under 1940-talet. Nödvändiga funktioner är placerade avskilt från de sociala ytorna, i likhet med vad Bauer ansåg passande (Bauer 1948:433). Cykelstall står placerade i det norra och i det södra hörnet, en bit från entréerna till byggnaden. Flera av texterna framhåller fördelen med att placera dessa i direkt anknytning till byggnadsentréerna samtidigt som det i vissa fall framhålls att cykelstall kan placeras en bit bort om flera entréer ska dela på dem. Då det i det här fallet finns ett cykelstall per entré stämmer det inte textbeskrivningarna i *Havekunst*.

Enligt planteringen är sopkärl placerade bakom häckar i norr och söder av utemiljön. Ingen av textbeskrivningarna som behandlade bostadsnära utemiljöer under 1940-talet diskuterade lämplig placering av sopkärl. Samtidigt kan denna placering tänkas stämma överens med Bauers tankar om att skymma sådana nödvändigheter som möjligt. På samma sätt är ett piskstall placerat tomten i söder och täcks av ett träd samt buskaget som avskiljer det södra funktionsrummet från den södra gräsmattan.

Bänkar är placerade så att de har översikt över sandlådan som är placerad på mitten av gården utan något som skuggar i söder. Likt texterna i *Havekunst* har sandlådan placerats i ett soligt, möjligtvis vindskyddad plats i utemiljö. Bänkar är placerade så att de har översikt över sandlådan och leken, precis som det beskrivs utföras i texterna i *Havekunst* (Boye 1946:31).

Diskussion och slutsatser

Beskrivningar av bostadsnära utemiljöer från 1940-talet

Det finns inte ett entydigt sätt bostadsnära utemiljöer beskrivs i de studerade texterna från 1940-talet, även om det finns flera teman som återkommer under perioden. Dessa återkommande teman har att göra med platsbrist, lek, funktioner, växtlighet och material.

De bostadsnära utemiljöerna beskrivs under 1940-talet i tidskriften *Havekunst* bland annat med fokus på funktion och sociala aspekter. Sven Hermelin skrev 1950 att funktionen skulle styra utformningen (Hermelin 1950:57). Även om Mertens i början av 1940-talet uttryckte en viss skepsis mot utvecklingen som skedde inom trädgårdsdesignen (Mertens 1942:37) verkar många andra av tidens trädgårdsarkitekter hålla med Hermelin. Funktionen skulle leda formen. Det fanns å andra sidan flera texter under årtiondet som diskuterade hur nödvändiga funktioner skapade problem med utrymme för växtligheten. Exempelvis beskrev Bordoff hur cirka 60 procent av markytan fanns kvar efter att de nödvändiga funktionerna till ett flerbostadsområde placerats ut (Bodorff 1948:2). Tankarna om platsbrist var kopplade till hur användning av lamell- och punkthus påverkade markanvändningen som krävde ett mer utbrett vägnät och spred ut grönskan på ett icke åtråvärt sätt (Bodorff 1948:2, Östh 1948:21).

Beskrivningar av växtligheten under 1940-talet hade ett fokus på platsen och att valet av växtligheten bör ha en naturlig koppling till platsen så som skribenter ur *Havekunst* och Bauer resonerade kring trovärdiga växtmaterial. Utöver det skulle även växtmaterialet väljas efter förutsättningar var nötning och slitage från de boende. Bauer föreslog exempelvis vissa växter för bostadsnära utemiljöer som skulle tåla mycket slitage från barns lek (Bauer 1948:434).

Lek är ännu ett återkommande tema som finns i texter om bostadsnära utemiljöer under 1940-talet. Många av de svenska skribenterna skriver att en sandlåda för de minsta barnen i fastigheten placerad i ett soligt och vindskyddat läge i de flesta fall är tillräckligt (Östh 1942:22). Den danska trädgårdsarkitekten, Georg Boye menar å andra sidan att lek är den viktigaste delen av utemiljön och att de andra sociala behoven är sekundära till leken. Även Bauer antyder att leken måste ta plats och föreslår exempelvis att hårdgjorda ytor ska besitta dubbla funktioner där lek ska få plats, på samma sätt som Boye förespråkar (Boye 1946:31; Bauer 1948:432). Både Bauer och Boye menar att platsen för lek ska bidra till fantasi hos barnen men Bauer menar även att en sandlåda till för de minsta är tillräckligt, likt de resterande svenska skribenterna.

Skillnaden mellan de svenska skribenterna och Boye och skulle kunna bero på olika inställningarna till lek och barnens roll mellan länderna. Å andra sidan skulle denna skillnad kunna vara individuell och inte nödvändigtvis tyda på olika inställningar mellan nationerna eftersom även den svenska trädgårdsarkitekten Walter Bauer resonerade likt Boye när det kommer till frambringandet av fantasi.

Detta väcker frågan om hur mycket ur texterna från 1940-talet kan antas bara vara en skribents åsikter? Beskrivningarna och åsikterna som framkom i tidskriften gjorde det eftersom de under den perioden var relevanta ämnen inom trädgårdsarkitekten. Idag skulle exempelvis inte piskställ omskrivas i en tidskrift om landskapsarkitektur i den utsträckning det gjordes under 1940-talet. Detta är på grund av att det inte är ett ämne som behöver avhandlas idag, med det behövdes då. Beskrivningarna och åsikterna som framställs i texterna är alltså spunna ur sin tid, en produkt av tidens behov och ideal.

Det kan ses i hur flera skribenter återkommande skriver om staket i *Havekunst*. Anledningen till att ämnet flera gånger omskrivs kan antas vara till följd av att bostadsgården blev en bostadsnära utemiljö. När byggnader inte längre omgärdar tomtmarken, krävs nya sätt att definiera gränsen mellan det allmänna och det semi-privata. Staketet blev därför viktigt att skapa en annan form av gräns.

Tre bostadsnära utemiljöer i Malmö under 1940-talet

Undersökning av de tre bostadsnära utemiljöerna ger en bild av hur 1940-talets utemiljöer kunde utformas. Mellan 1941 och 1949 kan en utveckling urskiljas. Utformningen går från en strikt och symmetrisk på Ärligheten 5 till ett mer organiskt uttryck i utemiljön till fastigheten Kronborg 7 från 1949. Samtidigt avviker Beritsholm 11 från den tänkta gestaltningsutveckling då utformningen av utemiljön är strikt och skiljer sig funktionellt då den saknar typiska inslag som piskställ och sandlåda.

Persson & Persson beskriver att funktioner och sociala ytor ofta placerades intill varandra utan avgränsande element. Tvärtom är fastigheten Ärlighetens alla nödvändiga funktioner åtskilda från de sociala ytorna med växtlighet som döljer de. Å andra sidan kan Persson & Perssons beskrivning av hur funktionerna sammanfaller med andra ytor ses i Kronborgs utformning där piskställena är placerade i gångar som leder mellan olika delar av utemiljön.

Nolin beskriver att gräsmattan var den viktigaste delen i en trädgård, detta är något som alla tre utemiljöerna visar på. Även Nolins beskrivning om sparsamhet med att placera ut gångar i utemiljön kan urskiljas i de tre utemiljöerna. Där det inte var nödvändigt med hårdgjorda gångar är det i alla tre planritningar gräsmattor som får breda ut sig.

Undersökningen av de tre bostadsnära utemiljöerna kan inte beskriva något generellt om utformningen av bostadsnära utemiljöer från 1940-talet. De ger å andra sidan en bild av hur de kunde utformas.

Koppling mellan textbeskrivningar och bostadsnära utemiljöer från Malmö

Det finns flera likheter mellan beskrivningarna i texterna från 1940-talet och de tre bostadsnära utemiljöerna i Malmö från samma tid. Exempelvis kan tankar om hur form ska följa funktion synas i utformningen. I utemiljön till fastigheten Ärligheten 5 har nödvändiga funktioner placerats i ytterkanterna av utemiljön. Mellan dessa funktionsområden placeras resterande behov in, de sociala platserna och lektyor. Sandlådan är i enighet med texterna i *Havekunst* placerad i mitten av utemiljön, så att den syns från så många lägenheter som möjligt. Dessutom är bänkarna riktade mot sandlådan. Hur formen styrs av funktion kan även ses i planritningen till Kronborg 7 där gräsytor och grönska hamnar mellan nödvändiga funktioner och gångar som leder människorna genom utemiljö.

Skillnaden mellan Ärlighetens utemiljö från 1941 och Kronborg från 1949 är stora både i formspråk och i storlek på utemiljön. Kronborgs utemiljö verkar enligt beskrivningarna från texterna från 1940-talet mer i linje med den tidens tankar. Detta beror antagligen på att de idéer som kom och var aktuella under 1940-talet hade hunnit sätta sig och börjat användas i praktiken vid utformningen av utemiljön till Kronborg.

Utemiljön från 1941 är stramare och symmetrisk i sin utformning, något som följer tidigare tankar om utemiljöns utformning den från 1930-talet (Mertens 1942:37). Att utemiljön från 1941 visar mer tendenser från 1930-talets utformningsideal än utemiljön till Kronborg från 1949 kan alltså bero på att de nya tankarna och idéerna hade hunnit få större genomslag senare under årtiondet. Å andra sidan är Beritsholms utformning från 1948 stram och symmetrisk, kanske än mer än Ärlighetens från 1941. Detta skulle kunna bero på en tveksamhet till tidens idéer i likhet med hur Mertens uttryckte sig i *Havekunst* 1942.

I det jämförande arbetet mellan de tre bostadsnära utemiljöerna, beskrivningar ur *Havekunst* och *Trädgårdskonsten del 2* har en bild av tidsdefinierande utformning uppstått. Även om alla tre planritningar till de bostadsnära utemiljöerna i Malmö inte helt överensstämmer med texterna från årtiondet, kan tidstypiska element som funktionens betydelse och gräsmattans viktiga roll ändå urskiljas. Samtidigt finns det flera tankar och beskrivningar från texterna som inte går att återfinna i utemiljöerna. Exempel på detta är brandvägarnas påverkan på utformningen och staketets roll. I tidskriften *Havekunst* beskrevs staketets roll av både Boye och Erstad, men i ritningarna över de tre bostadsnära utemiljöerna i Malmö syns inte några staket. Detta skulle kunna bero på att det inte är markerat i planritningarna eller på något annat som inställningen till gränser. Kanske önskade trädgårdsarkitekterna eller byggherren av dessa utemiljöer att människor skulle kunna röra sig fritt genom utemiljöerna.

Avslutande reflektion och förslag till fortsatt forskning

Denna uppsats skulle kunna vara till hjälp vid gestaltning av utemiljöer vid bebyggelse från 1940-talet. För att skapa en känsla av kontinuitet i miljöer från den tiden behövs en djupare förståelse för vilka kvaliteter som lade grund för det som var definierande. Med hjälp av uppsatsens sammanställningar av textbeskrivningar och jämförelse med verkliga exempel skulle en mer tidstrogen gestaltning kunna uppnås.

Uppsatsen skulle även kunna ses som en förlängning av Persson & Perssons arbete med bostadsgårdar mellan 1930–1959. Eftersom deras studie fokuserade på fler årtionden blir denna studie ett komplement för förståelsen av 1940-talets utformning, ett årtionde som inte många andra texter fördjupat sig i.

Metodreflektion

Valet att använda tre bostadsnära utemiljöer i Malmö för uppsatsen kan tyckas många men de tre bostadsnära utemiljöerna visar på olika kvalitéer. De visar en geografisk spridning över Malmö och en spridning över tid under 1940-talet. Vilket har kunnat ge en mer nyanserad bild av utformningen och utvecklingen under årtiondet. De visar dessutom att utformningen av utemiljöerna inte var linjär med utvecklingen av idéer och ideal kring utformningen. Beritsholms utformning visar exempelvis att det även under slutet av 1940-talet finns utemiljöer som följer tankar och idéer som var mer aktuella under 1930-talet och tidigare.

Metoden har nog både hjälpt och stjälpt arbetet. Att fråga ChatGPT var till en början ett tidseffektiviserande verktyg som senare resulterade i ett vidare arbete med att finna texter som relaterade till texterna som ordlistan från AI-roboten gav. Eftersom resultaten innehöll modernare ord som *”Udendørs fællesareal”* gav många av sökorden inga resultat. Dessutom gav AI-roboten många långa, sammansatta ord som inte gav resultat utan det som var mest effektivt var att endast söka den prefixet eller suffixet av ordsammansättningen i dokumenten av *Havekunst*. Det hade alltså varit mer effektivt att be ChatGPT om ord som användes under 1940-talet samt att be AI-roboten dela upp sökorden efter pre- och suffix.

Persson & Perssons modell har gett en struktur till sättet jag tagit mig an textmaterialet från 1940-talet och de bostadsnära utemiljöerna i Malmö från samma tid. Det som framkommit under arbetets gång är att Persson & Perssons tre aspekter, rumslighet, växtlighet och funktion är beroende av varandra och att det ofta inte går att beskriva den ena aspekten utan att nämna någon av de andra. Därtill kan det finnas värde i att fundera över ifall en till aspekt skulle behöva adderas till modellen, den sociala aspekten. Eftersom utemiljöerna under perioden som Persson & Persson undersöker slutar vara till för blommorna och börjar

finnas för att brukas av människorna, som Hermelin och Bauer uttrycker det (Hermelin 1950; Bauer 1948).

Vidare forskning

Förslag till vidare forskning är att använda fler texter från 1940-talet som behandlar bostadsnära utemiljöer. Tidskriften *Hem i Sverige* hade kunnat användas för att bidra med en till dimension av hur utemiljön ansågs borde utformas under perioden.

Därtill hade en undersökning om hur hållbara dessa miljöer från 1940-talet är varit spännande, Går det att se huruvida de har bevarats eller hur länge de fick behålla den gestaltningen de fick under 40-talet? Detta hade exempelvis kunnat göras genom studerande av nyare planritningar, ortofoton och platsbesök.

Referenser

- Anderssens, A (1940). Nogle Hegnstyper. *Havekunst*, 21, 14-16
- Bauer, W (1948). Hyreshusets trädgård, I: Paulsson, G (red.) *Trädgårdskonsten [2] Den moderna trädgårdens och parkens form*. Natur och kultur. 425–450
- Bodorff, U. (1948). Om trädgårdskonst. *Havekunst*, 29, 1–4
- Boye, G. (1946). Etagehusets have. *Havekunst*, 27, 21–36
- Danska Landskabsarkitekter (u.å.) Tidskriften Landskab
<https://www.landskabsarkitekter.dk/tidsskrift/> [2025-02-05]
- Erstad, T. (1940). Beton i haver. *Havekunst*, 21, 42–45
- Erstad, T. (1941). Hegn, *Havekunst*, 22, 32–36
- Gram, M (1940) Morsommere Hække, *Havekunst*, 21, 20-23
- Gustavsson, E. (2001). Trädgårdsideal och kunskapssyn: En studie av meningens uttryck med exempel från Gösta Reuterswårds och Ulla Molins skapande handling. Diss. Sveriges lantbruksuniversitet.
<https://publications.slu.se/?file=publ/show&id=107679&lang=en>
- Havekunst (1945). Plantering, *Havekunst*, 26, 82–83
- Hermelin, S.A. (1946). Anläggningar vid hyreshus. *Havekunst*, 27, 38–46
- KristerSSon, E. (2003). The Significance of Spaciousness: an investigation of spaciousness in the context of the residential yard. Diss. Lunds tekniska högskola, Lunds universitet. <https://lup.lub.lu.se/search/publication/21189> [2025-02-03]
- Kristensson, E. (2007). Bostadsgården vardagsrum, lekplats, utsikt och mötesplats. Formas. <https://formas.se/kunskap-och-fordjupning/formas-rapporter/publikationer/2018-12-11-bostadsgarden---vardagsrum-lekplats-motesplats-och-utsikt.html> [2025-02-03]
- Malmö stad (2024a). Pildammsparken. <https://malmo.se/Uppleva-och-gora/Natur-och-parker/Parker-i-Malmo/Pildammsparken.html> [2025-02-21]
- Malmö stad (2024b). Skogslekplatsen. <https://malmo.se/Uppleva-och-gora/For-familjer-barn-och-unga/Temalekplatser/Skogslekplatsen.html> [2025-02-21]
- Malmö stad (2024c). Slottsparken. <https://malmo.se/Uppleva-och-gora/Natur-och-parker/Parker-i-Malmo/Slottsparken.html> [2025-02-21]
- Malmö stad (2024d). Ribersborgsstranden. <https://malmo.se/Uppleva-och-gora/Bada-och-simma/Strander-och-badplatser/Ribersborgsstranden.html> [2025-02-21]
- Malmö stad (2024e). Folketspark <https://malmo.se/Folkets-Park> [2025-02-25]
- Mertens, O (1942). Formproblemer undenfor havearkitekturen af i dag, *Havekunst* 23, 37-45
- Nolin, C. (2023). Trädgårdensfunktionalism. *Svensk trädgårdshistoria 1800- och 1900-talet*. Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien. 162–170

- Persson, B., Persson, A. (1995). *Svenska bostadsgårdar 1930–59: Miljökvaliteter för framtiden*. Byggforskningsrådet.
- Stefaniak, A. Michał Bilewicz, M. Lewicka, M. (2017). The merits of teaching local history: Increased place attachment enhances civic engagement and social trust. *Journal of Environmental Psychology*. 51, 217–225. / [2025-02-06]
- Tykesson, T. (2001). *Bostadsmiljöer i Malmö: Inventering. del 1: 1945–1955*. Länsstyrelsen Skåne Län och Malmö Kulturmiljö 2001 (Storstadens arkitektur och kulturmiljö)
<https://acrobat.adobe.com/id/urn%3Aaaid%3Asc%3AEU%3A8e25ebf1-c0fe-4cfa-9cb4-ba72ef159715/?theme=light&filetype=application%2Fpdf&viewer%21megaVerb=group-discover> [2025-01-29]
- Wedborn, I. (1941). Byggnaden och dess omgivning – en enhet. *Havekunst*, 22, 105–107
- Wedborn, I (1942). ”Miljötrogen trädgårdskonst”. *Havekunst*, 23, 89–90
- Östh, E. (1948). Ladusvalan i Limhamn. *Havekunst*, 29, 21–23

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU kan publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver i sådana fall godkänna publiceringen. I samband med att du godkänner publicering kommer SLU även att behandla dina personuppgifter (namn) för att göra arbetet sökbart på internet. Du kan närsomhelst återkalla ditt godkännande genom att kontakta biblioteket.

Även om du väljer att inte publicera arbetet eller återkallar ditt godkännande så kommer det arkiveras digitalt enligt arkivlagstiftningen.

Du hittar länkar till SLU:s publiceringsavtal och SLU:s behandling av personuppgifter och dina rättigheter på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>

☒ JA, jag, Fiona Eriksson har läst och godkänner avtalet för publicering samt den personuppgiftsbehandling som sker i samband med detta

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse till att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.